

Amiről a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon falai mesélnek

A neológ zsidók egészségügyi reformjainak jelentősége a hazai anya- és csecsemővédelem
kialakulásában

NEF219

2023.01.11.

Tartalomjegyzék:

Bevezetés	3.
1. Zsidók helyzete Magyarországon reformkorban és a polgárosodás időszakában	6.
2. Szülészeti viszonyok Magyarországon XIX. sz.végén XX. sz. elején	
2.1. Bábák (tanult, cédulás, paraszt) és babonák csecsemőhalandóság viszonylatában	8.
2.2. Bérdejkaság és csecsemőhalandóság	10.
2.3. Szülés céljára használható intézmények és intézkedések (Országos Anya- és Csecsemővédelmi Egyesület)	13.
3. Weiss Alice Gyermekágyas-otthon	
3.1. Alapítása (Weiss Manfréd jótekönykodásai)	15.
3.2. Üzemeltető Pesti Izraelita Nőegylet (PIN)	17.
3.3. Belső kialakítása (higiénés és rituális szempontok)	20.
3.4. Tevékenysége az I. világháborúig	
3.4.1. Csecsemő-ápolónő képző „Weiss Alice nővérek”	21.
3.4.2. Terhestanácsadás és a „házi terhesek”	22.
3.5. Tevékenysége az I. világháború alatt és után („Weiss Alice csodája”)	24.
4. Statisztikák (élve születés, vallási, szakmai)	26.
5. Utóélete	27.
6. Neológ zsidóság fogalma	28.
7. Összegzés	
7.1. Eredmények	28.
Bibliográfia	31.

Bevezetés

Egy 1936-ban megjelent *Gyógyászat* című havilap írásában olvastam a Weiss Alice Gyermekegység-otthon 25 éves tevékenységéről készített összefoglalót az intézményigazgató Dr. Temesváry Rezső¹ szülész nőorvos tollából. Az írásmű szerint az általa vezetett otthonban tartottak először Magyarországon terhestanácsadást, az intézményben házi terhesek lakhattak, és itt képezték az un. „Weiss Alice nővéreket”. Az intézményt szegénysorsú várandós nők felekezetre való tekintet nélkül térítésmentesen igénybe vehették. Az alapító Weiss Manfréd 420 ezer koronával járult hozzá az alapítvány létrehozásához és tovább támogatta működését. Érdekelt vajon mi motiválhatta az alapítót az otthon létrehozására? Mi volt ennek a jelentősége a hazai anya- és csecsemővédelemben? A téma aktualitását az adta, hogy 2022-ben emlékeztünk meg Weiss Manfréd halálának 100 évfordulójáról.

Kutatásom célja a polgárosodó neológ zsidóságnak a hazai anya- és csecsemővédelem területén betöltött szerepének, és erre való motivációjának bemutatása. Ezzel kiegészítő információt szolgáltatni a korai szociális ellátó rendszer fejlődéstörténetéhez.

Hipotézisem, hogy a neológ zsidók egészségügyi reformjai jelentősen hozzájárultak a magyarországi modern anya- és csecsemővédelem kialakulásához. A budapesti szülőotthon létrehozását és az intézményben bevezetett intézkedéseket a polgárosodó neológ zsidóság beilleszkedési szándéka és jótékonyága motiválta.

Hipotézisem bizonyítása érdekében részletes levéltári kutatást végeztem, valamint korabeli és mai orvostörténeti, szociológiai, társadalompolitikai szakirodalmat, jogszabályokat tanulmányoztam. Dolgozatomban a fő hangsúlyt az intézménytörténetre, és a neológ zsidóságnak a polgárosodás időszakban betöltött szerepére helyeztem. Elsődleges forrásként Gerő Katalin *A szeretet munkásai* című írását, dr. Temesváry Rezső 1936-ban *Gyógyászati*

¹ Temesváry Rezső (Bécs, 1864. márc. 25. – Bp., 1944. márc. 22.): szülész-nőgyógyász, a magyar anya- és csecsemővédelem kimagasló egyénisége. Oklevelet a bp.-i tudományegy.-en szerzett (1887). 1887–88-ban gyakorló orvos volt a bp.-i I. sz. Női Klinikán. 1888–90-ben a bécsi, a berlini, a kölni, a párizsi, a stockholmi egyetemeken képezte magát. Hazatérése után 1891–1901-ben a Fehér Kereszt Egyesület Nőgyógyászati Intézetében dolgozott. A szülészeti propedeutika tárgyköréből magántanárrá képesítették (1903). Megalapította az első hazai anyavédelmi intézményt, az Orsz. Anya- és Csecsemővédő Egyesületet (1908), melynek 1917-ig vezető orvosa volt. Az I. világháború alatt a bp.-i Beteg Katonák Hospitiuma nevű hadikórházban szolgált. 1910-től haláláig a Weiss Alice Gyermekegység Otthon ig. főorvosa, s több mint három évtizeden át az Orsz. Társadalombiztosító Intézet (OTI) egyik nőgyógyászati rendelésének, majd anya- és csecsemőgondozója orvosaként tevékenykedett. Tóth Istvánnal szerk. a Gynaekologia c. szaklapot (1902–08). Cikkei jelentek meg hazai és külföldi folyóiratokban. – F. m. Előítéletek, népszokások és babonás eljárások a szülészeti körében Magyarországon (Bp., 1899); A tejelválasztás és szoptatás élet- és kórtanának kézikönyve (Bp., 1901; Balassapályadíjjal jutalmazott); Anyavédelmi törekvések Magyarországon (Bp., 1918). – Irod. Szállási Árpád: T. R. (Orv. Hetil., 1977. 12. sz.).

havilapban megjelent a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon 25 éves tevékenységének összefoglalóját, valamint Karády Viktor 2000-ben megjelent *Zsidóság Európában és modern korban* című könyvét, és Konkrád Miklós 2001-ben megjelent *Zsidó jótékonyág és asszimiláció a századfordulón* című írásait használtam.

Dolgozatomban a motivációs szándék irányába végzett kutatásomat tárgyalom először a zsidók helyzetét a reformkorban és a polgárosodás időszakában című fejezetben, és később is utalok rá. Ehhez Karády Viktor 2000-ben írt *Zsidóság Európában a modern korban, és Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek 1867-1945* című könyveit, Konrád Miklós 2001-ben megjelent *Zsidó jótékonyág és asszimiláció a századfordulón*, Haraszi György 1995-ben megjelent *Zsidó mecenatúra Magyarországon a polgárosodás időszakában* című írásait használtam, a zsidó hagyományokról Scheiber Sándor 1984-ben megjelent *...és beszéld el fiadnak...zsidó hagyományok*, Oláh János 2009. *Judaisztika* könyvét, Haraszi György 1994-ben megjelent a *Zsidó jótékonyág és mecenatúra a századforduló Budapestjén*, Balázs Edit 2013-ban megjelent *A zsidó nő szerepváltozása az „Egyenlőség” tükrében a 20. század első felében* írásait.

Dolgozatom második részében a korabeli szülészeti viszonyok megismerése érdekében végzett kutatásomat ismertetem, ezen belül kitérek a bábamesterség és a béranyaság rendszerének rövid bemutatására, a csecsemőhalandóság problematikájára. Ennek a témának a feldolgozásához egyrészt korabeli írásokat használtam, közülük az Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Levéltárban található Temesváry Rezső az 1899-ben írt *Előítéletek, népszokások és babonák a szüléset körében Magyarországon* és az 1918-ban írt *Anyavédelmi törekvések Magyarországon* című műveit. Felhasználtam Deutsch Ernő *Közlemények a gyermekvédelem és Gyermekegyes köréből*, Szalárdi Mór *Közárva és a gyermekhalandóság Magyarországon*, valamint mai szociológiai írásokat Deáky Zita *„A szoptatás, a dajkaság és a csecsemőhalandóság kérdései az orvostörténeti forrásokban (19. század első fele)*, Deáky Zita *A baba a magyar népi társadalomban a XVIII. század végétől a XX. század elejéig*, Czibere Ibolya 2012. *Nők mélyszegénységben* című könyvét, Faragó Tamás 2003. *Csecsemőhalandóság Magyarországon a 18-20. században* beszámolóját, Janik Leonárd 2022. *A egyre növekvő érték – a gyermek (a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelene és jövője*, Polyák Andrea 2000 *Szegénysorsok Budapesten XIX. század végén*, Hrutko Larissa 2018. *Adalék a 19. századi magyar bábátörténethez* írásait, Krász Lilla 2003. *A baba történeti szerepváltozása a 18. századi Magyarországon* doktori mestermunkáját. A szülészeti klinikák számarányára vonatkozó adatokat Schuller Dezső *Hatósági és társadalmi embervédelem* II. kötetéből idézem,

a közegészségügyi helyzetének tárgyalásakor Gazda István *A magyar Közegészségügyi Kialakulása* című könyvéből és Antall József *Orvostörténeti közlemények* című írásaiból idézek.

Dolgozatom harmadik fejezetében az alapító Weiss Manfréd motivációjának megismerése érdekében vallásosságát mutatom be Konrád Miklós 2001 *Zsidó jótékonyosság és asszimiláció a századfordulón* írása alapján és jótékony célból létrehozott alapítványait a Varga László *Egy fináncutókarrier*, Fodor Veronika *Csepeli Weiss Manfréd konszern jótékonyági intézkedései az első világháború idején* írásai alapján. Ezután részletesen ismertetem a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon alapítását és az otthon tevékenységét, erre vonatkozó leírásoknál a korabeli sajtóban megjelent cikkeket *Egyenlőség*, *Az újság*, *Pesti Napló*, *Pesti Hírlap*, *Világ* és Ötvös Károly szerkesztette *Izraelita családi naptár* megállapításait, valamint elsődleges forrásaimat Gerő Judit *A szeretet munkásai* című írását, dr. Temesváry Rezső 1936-ban *Gyógyászati havilapban* és Szállási Árpád 1977. *Orvosi Hetilapban* megjelent beszámolóit használtam fel. A neológ zsidóság meghatározására Bíró Tamás 2016. évi *Egy befejezetlen beszélgetés tanulságai* cikkéből idéztem. Dolgozatomban az otthon utóéletére vonatkozó leírásokat *Kórház a Szabolcs utcában* című helytörténeti füzetében, Cseh Viktor *Emberszeretet „Lajtaba öntve”* és Süveges Gréta írását használtam. Dolgozatom végén értékelem és összegzem kutatásom eredményeit.

Részletes levéltári kutatásom eredménye, hogy a Budapesti Levéltárban megtaláltam az otthon eredeti tervrajzát, aminek dolgozat 1.sz. melléklete, és az eredeti engedélyezési okiratát, ami dolgozat 2.sz. melléklete. A Magyar Zsidó Levéltárban és Múzeumban megtaláltam otthonban indított ápolónők tevékenységének 1911. évi eredeti szabályzatát *A Weiss Alice Gyermekágyas otthon nővéreinek szabályzatát*.

1. Zsidók helyzete a reformkorban és a polgárosodás időszakában

A feudális rendi társadalomban és azt megelőző korokban a zsidók a társadalom periferiájára szorultak, elkülönülten éltek, csak bizonyos foglalkozásokat űzhettek pl. kereskedelem, pénzügyletek lebonyolítása, valamint szellemi szabadfoglalkozások közül a orvostudomány területén tevékenykedhettek, köszönhetően nem keresztény vallásuknak. „Ezek a paradigmaticus szakmai választások az esetek többségében annak következményei, hogy az érintetteket *más gazdasági szerepvállalásból kizárták.*”² Ez a helyzet nemcsak hátrányokkal, de előnyökkel is járt. „Bizonyos gazdasági függetlenséget biztosítottak...másodszor elősegítették bizonyos *lakóhelyi mobilitásra* való hajlamot,³” mert ezek a foglalkozások nem helyhez kötöttek, mint pl. mezőgazdasági munka. Kulturális területen a zsidók tanulási gyakorlattal (Talmud tanulás) rendelkeztek, ami feltételezte az írás-olvasás készséget, logikus gondolkodás kialakulását. „Megkövetelt képességek *szakmai felkészültség, az új problémák felismerésére és kezelni tudása.*”⁴

A feudális társadalmak felépítése piramisszerű volt alul széles rétegben a jobbágyság és más alárendelt helyzetű csoportok ilyenek a szolgák, cselédek, fölöttük kevésszámú iparos, és szabadpolgári foglalkozásúak (céhes kézművesek, kereskedők), értelmiségiek, pl. tanárok, orvosok, és a közigazgatási alkalmazottak, egyházi személyek, akik külön rendet alkotnak, és a piramis csúcsán a földtulajdonos nemesség alkotta, akik a politikai hatalmat gyakorolták. Kitérnék a dolgozatom szempontjából fontos csoportokra a házi cselédségre, akik Czibere szerint a városi szegény réteg kb. egyötödét alkották,⁵ őket érinti elsősorban a korban „divatos” béranyaság rendszere, mert törvénytelen gyermekeik hozzájuk kerültek, saját maguk pedig megélhetésük érdekében szoptatósdajkának álltak. A zsidók között viszont kevés volt a cselédsorban lévő volt, így a törvénytelen gyermekek aránya is.⁶Szellemi foglalkozások tekintetében pedig az orvoslást emelem ki „tekintve, hogy a zsidók elhelyezkedésének az orvosi piacon a történelem folyamán kevesebb akadálya volt, mint a többi magas képzettséget igénylő szakmában a modernizáció korában az *orvostudományi karok kapui nyíltak meg legelőször* a zsidók számára nagyobb létszámban jelennek meg valamennyi európai társadalom értelmiségében, mint bármely más szellemi foglalkozásban....Magyarországon 1920-ban a 25

² Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban*. Budapest, 2000, Új mandátum kiadó 26.o.

³ Karády 2000 ua.

⁴ Karády 2000 ua. 29.o.

⁵ Czibere Ibolya: *Nők mélyszegénységben*. Budapest, 2012. L'Harmattan 2012.

⁶ Karády 2000. ua.

%-ot is eléri a szülésznők, orvosok, kórházi személyzet létszáma (5,9 százaléknyi zsidó népesség mellett.”⁷

A reformkorban, amikor az előbb említett rendi struktúra megszüntetésére való törekvések felerősödtek, cél volt az egységes nemzetállam kiépítése, és a közigazgatás, közegészségügy, társadalom modernizálása. Ennek egyik megnyilvánulása volt pl. a magyar, mint állam nyelv használatának bevezetése 1844-ben. Ekkor a zsidók szabad letelepedését ismételten engedélyezték. „A magyar nemesi vezető rétegnek etnikai, kisebbségi szövetségesekre volt szüksége a nemzetállam-építés és a társadalmi modernizáció programjának megvalósításához. „E szövetségbe a zsidók a maguk részről elsősorban *kulturális elmagyarosodásukat* és a függetlenségi ügy *politikai és gazdasági támogatását* viszik be. A nemesség cserébe *védelmet nyújt számukra a zsidóellenesség megnyilvánulásaival szemben.*”⁸ Melyre később is szükség lesz pl. a tiszaezlári vérvád során 1882-1883-ban. A polgárosodás időszakában - minek célja volt az egyenlő jogok biztosítása születésre, vallásra tekintet nélkül – az 1867-es kiegyezés után elfogadták az emancipációs törvényt, és egyenlő jogokat biztosítottak a zsidóknak. Eddig, mint korábban említettem nem engedélyezték, „hogymint föld- és más ingatlanvagyonban kössék le tőkéjüket, ez mindig mozgatható tőke felhalmozására kényszerítette őket.... Ez már eleve kedvező helyzetet teremtett számukra a pénzzel kapcsolatos mesterségek piacán, ugyanakkor lehetővé tette, hogy a kapitalista piacok megnyílásakor hozzájárulhassanak a leggyümölcsözőbbnek ígérkező beruházásokhoz.”⁹ A polgárosodás korában 1895-ben elfogadták a recepciós törvényt, amikor is a zsidó vallás, bevett vallás lett (ez már nem csak egyénekre, hanem az egész felekezetre, mint vallási közösségre vonatkozott). A liberális eszméket valló politikusok a zsidók beilleszkedését, egyenjogúsítását, befogadását, társadalmi integrációját, asszimilálását szorgalmazták. A beilleszkedést gátolta ugyanakkor a hitközségi szervezetük sajátossága, és a zsidóságnak a keresztényekhez képest mindenütt szakmai-gazdasági rétegzettség. Ezért válik szét a neológ és ortodox zsidóság, tulajdonképpen a neológia a zsidó polgárosodás vallási leképződése.¹⁰

A polgárosodó neológ zsidóság ekkor élénken bekapcsolódott a gazdasági élet fejlesztésébe (malomipar, vas- és fémipar) modernizációjába, bevitte szellemi és könnyen felszabadítható tőkéjét. „Valójában a *zsidóság modernizációs szerepe....a húzóerőt és követendő példát, a nyugati típusú modernizációs lehetőségének igazolását jelentette.*”¹¹ Emellett hiánypótlóan a

⁷ Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban*. Budapest, 2000, Új mandátum kiadó 225.o

⁸ Karády 2000 ua.

⁹ Karády 2000. ua. 196.o.

¹⁰ Bíró Tamás: *Egy befejezetlen beszélgetés tanulságai*. Budapest, 2016, Mazsihisz: 128-157.o.

¹¹ Karády Viktor: *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945)* Budapest, 2000. Replika kör 37.o.

vallásukból eredő jótékonyiságnak (héberül cedáká) is köszönhetően, számos egészségügyi és szociális intézményt létesítettek, melyet felekezetre való tekintet nélkül bárki igénybe vehetett. A vallási ok mellett, másik indok a felekezeti közti filantrópiára a bizalom megszerzésének igénye „*nekünk magunk felé kell vonzanunk azokat, kik a beljük vésett előítélet miatt nem szívesen fordulnak felénk.*”¹² Weiss Manfréd alapítványai mellett, amit dolgozatomban külön tárgyalok a Pesti Izraelita Hitközség létrehozta a Szabolcs utcai „zsidókórház” épületegyütttest 4 (majd 7) pavilonnal; az Amerikai úton Chevra Kadisa intézményeit a Menedékház (ma a Közép-Európa egyetlen „zsidókórháza” a Mazsihisz Szeretőkórház), mellette volt a Szeretetház (a gyógyíthatatlan betegek számára) és a Vakok Otthona, az aggok háza; a fiú és leány árvaházak (a Hungária körúton, illetve a Damjanich utcában), a Bethlen téren a siketnémák intézete. A jótékonykodásra a korabeli neológ sajtó is buzdította olvasóit „Az 1880-as évek közepétől a az 1914-ig terjedő időszakban a jótékonykodás, mint politikai program, a felhívás a *jótékonykodás iránti buzgalomra* fokozására az Egyenlőség (neológ zsidó folyóirat) vezércikkeinek mindvégig egyik vezérmotívuma maradt.”¹³ Konrád ezt két féle indokkal magyarázza „A többségi társadalom által egyre pozitívabb értékelt zsidó jótékonykodás ténylegesen *elősegíti a zsidóság társadalmi befogadását*, tehát megéri, hogy továbbra is – változatlanul – előterébe helyezzék.”¹⁴ Másik indok, hogy a „tudományos publicisztika...erőteljesen kritizálta a hagyományos intézményes jótékonykodást, amely üdvösen hat ugyan az adakozók lelkiismeretére, ám – az okozatot igyekező kezelni az ok helyett – valójában csupán pillanatnyilag, s többé-kevésbé álszent módon enyhíti, *de nem orvosolja a súlyos társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó nyomort.*”¹⁵

2. Szülészeti viszonyok Magyarországon XIX.sz. végén XX.sz. elején

2.1. Bábák (tanult, cédulás, paraszt) és babonák csecsemőhalandóság viszonylatában

A vizsgált időszakban a társadalom gazdagabb rétegébe tartozó nők jellemzően otthon szültek, majd külföldi szanatóriumokban pihenték ki az orvosok, vagy tanult bábák által levezetett szülés fáradalmait.¹⁶ A társadalom szegényebb nő rétege jó esetben tanult, vagy un. cédulás bába, rosszabb esetben tanulatlan bábák segítségét vette igénybe.

¹² Konrád Miklós (2001.) „Zsidó jótékonykodás és asszimiláció a századfordulón” *Történelmi szemle* XLIII. 270.o. évf. 3-4.sz.

¹³ Konrád ua. XLIII. 282.o.

¹⁴ Konrád ua.

¹⁵ Konrád ua.

¹⁶ Deutsch Ernő (1910.) „Közlemények a gyermekvédelem és Gyermekhygiene köréből” *Társadalmi Múzeum Értesítője Bővített és javított különnyomat a Társadalmi Múzeum Értesítőjéből*

A „kuruzsló bábák” nem kívánt terhesség megszakítást is végeztek, ártalmatlan hánytató, hashajtó hatású a belsőleg alkalmazott szerekkel, például a ricinus-olaj, savanyú és fűszeres ételek, citrom, kovászlé alkalmaztak.¹⁷ De végeztek tiltott magzatelhajtást hegyben végződő eszközökkel, ami esetenként a terhes nő halálát is okozhatta, és csak a boncolásnál derült ki a halál oka¹⁸ (macerált terhesség). A magzattól való megszabadulás érdekében életüket is kockáztatták, ha a bába nem segített, akár saját maguk is végeztek öncsonkítást.¹⁹

A terhesség alatt is számtalan babonás szokás volt divatban. A gyermekágyas nőt minden nemzetiségű, vallású népnél úgy gondolták a gonosz szellemektől, boszorkányoktól meg kellett védeni. Sok helyen az öreg bábák²⁰ is boszorkányok hírében álltak. A védekezést elsősorban a kereszténység szimbólumaival (szentelt víz, tömjén, kereszt stb.), vagy más tárgyakkal végezték. Ilyen volt például a fokhagyma, seprő, éles szerszámok. Már az ajtót szentelt vízzel locsolták, vagy fokhagymával, szentelt krétával keresztet rajzolnak az ajtóra, ablakra. A szobát és a gyermekágyat is ilyen eszközökkel védték meg az ártó szellemektől. A szoba négy sarkát beszentelték. A zsidóknál a szoba négy falára (a négy égtájnak megfelelően) un. gyermekágyi tábláskákat akasztottak fel a gonosz szellemek távoltartására.²¹

A vetélés és koraszülésnek, vagy halott gyermek születésének veszélye ellen csak keneteléssel, hasfelkötéssel védekeztek, illetve óvakodtak a sok mozgástól, nehéz terhek emelésétől, sok fürdéstől, vagy épp ellenkezőleg semmi fürdést nem engedtek.²²

A babonák negatív hatása a csecsemőhalandóság arányszámában nyilvánult meg. Becsült adatok alapján 20%-os volt a szülési katasztrófa, a szakszerűtlen, tanulatlan bábák által levezetett szülés következménye, a magzati halál.²³

Ez nem volt másképp a zsidók esetében sem, a XIX. századtól tudunk már zsidó bábák működéséről is, akiknek munkájára elsősorban a kényszer kikeresztelés megakadályozása miatt

¹⁷ Temesváry Rezső: *Előítéletek, népszokások és babonák a szüléskor körében Magyarországon* Budapest, 1899. Dobrowsky és Franke

¹⁸ Temesváry: *Előítéletek*.....im.

¹⁹ Czibere Ibolyaim.

²⁰ A bába elnevezés Ipolyi Arnold meghatározása szerint, ősvallási elemként tündér minőségben gyógyító, bűvölő, vajúló lény, rossz tündérből lett a vasorrú bába (Deáky Zita *Ethnográfia* 1995.106.évf.830.oldal)

²¹ Temesváry: *Előítéletek*....im.

²² Temesváry *Előítéletek, népszokások és babonák a szüléskor körében Magyarországon* című műve alapján bízták meg Tauffer Vilmost „A jó tanácsok” című kiadvány megírására, és osztották szét az ország anyakönyvvezető hivatalaiba ingyen. (Gyógyászat 1935. 75.évf. 33-34.sz.) „Jó tanácsok terhesek, gyermekágyasok és anyák számára” a Belügyminisztérium 69.737. számú körrendelete alapján szétosztásra került magyar, tót, és rutén nyelven 1901-ben. (Orvosi Hetilap 1902. 46.évf.18.sz.)

²³ Kapronczay Károly (2017) „Az anya- és csecsemővédelem, valamint a gyermekvédelem történetéből A modern hazai közegészségügy kialakulása 1867–1896 „Tanulmányok és dokumentumok a 150 éve megindult egészségügyi reformról

is szükség volt.²⁴ Zsidó bábát alkalmaztak keresztény gyermekek születésénél, de zsidó vallású került a keresztény bábák segítségét,²⁵ az előbb említett okból.

Az 1876. évi közegészségügyi törvény előírta a régi hagyományos bába mesterségre vonatkozó rendtartást, hatására 1881-ben a pesti egyetemen a bábaoktatás különvált az orvosi kartól²⁶ és a szülésznői diploma megszerzéséhez a II. sz. szülészeti klinikán 5 hónapos elméleti tanfolyam mellett a gyakorlatban sajátították el a tudnivalókat. Emellett párhuzamosan működtek az országban az un. cédulás bábák, ahol a „paraszt bábák” pár hónapos tanfolyam után kaptak a helyi tisztiorvostól oklevelet. Miniszteri rendeletben írták elő a bábák számára a gyermekágyi láz meggátlása érdekében követendő eljárásokat,²⁷ pl., hogy lázas várandós kismamához orvost kell hívni. Igyekeztek a hagyományos bába mesterséget szakszerű tudással kiegészíteni.²⁸

Az intézkedések ellenére a gyakorlatban azokban a falvakban, kis helységeken, ahol nem tudták a végzettséggel rendelkező bábát megfizetni, számára lakhatást biztosítani, még mindig a saját és környezetükből szerzett tapasztalattal, végzettség nélkül dolgoztak az un. parasztbábák.²⁹

A legrosszabb szülészeti viszonyokat Temesváry *Előítéletek, népszokások és babonás eljárások a szüléset körében Magyarországon* című művében a Dél-Dunántúli területeken találta, ami korrelál Faragó 2003-ban megjelent tanulmányának megállapításaival.³⁰ A vázolt elavult szülészeti viszonyok alátámasztják, hogy modernizációra volt szükség, melyet az állam nem oldott meg.

2.2. Bérdajkaság a csecsemőhalandóság

²⁴ Hrutko Larissza (2018.) „Adalék a 19. századi magyar bábátörténethez” *Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* 2018. Vol. 9. No. 17

²⁵ Szarvas Zsuzsa (2003.) „Szimbolikus és valódi határok zsidóság és parasztság között *MTA Néprajzkutató Intézet Évkönyve* Két világ határán 311.o., Deáky 1994. 145-149.o.

²⁶ Bábaoktatás már 1770-től „Generale Normativum Rei Sanitatis” című rendelet előírta, de 1800-ig csak 435 bába kapott diplomát.

²⁷ 1889. évi 2271. sz. vallás és közoktatásügyi miniszteri rendelet.

²⁸ Krász Lilla (2003.) „A bába történeti szerepváltozása a 18. századi Magyarországon” (Doktori Mestermunkák)

²⁹ Antall József szerk. szerk. (1970.): Orvostörténeti közlemények 55-56. (Budapest, 1970) „Tanulmányok Fekete Sándor: A bábaoktatás története Magyarországon”

³⁰ Faragó Tamás: *Csecsemőhalandóság Magyarországon a 18-20. században* 2003. Budapest, *Hermész Kör-Osiris* 446-474.o.

Magyarországon a bábák sokszor közvetítő szerepet töltek be a bérdaikák és a „megesett” nők között. A bérdaikaság intézménye Angliában és Franciaországban vált divattá,³¹ és az 1920-30-as évek végéig működött Magyarországon.³²

Azok a nők, akik törvénytelen gyermekükkel várandósak voltak, a kis- és nagyközösség kitalította, megélhetési lehetőség volt számukra a szoptatós- vagy bérdaikaság, később cseléd sors vállalása, bért, szállást, élelmet kaptak fizetségül. Szoptatós daikákat, illetve cselédeket jellemzően a városi polgári családok alkalmaztak a XX. század elején.³³ A házi cselédség a városi szegény réteg kb. egyötödét tette ki,³⁴ közülük sok volt a hajadon. Magyarországi adatok hiányában a kölni bábaiskola adatai szerint 12.4091 a hajadon anyák közül 1925 cseléd és 594 gyári munkásnő volt.³⁵

A cselédnek állt fiatal anyák saját gyermeküket igen korán pár napos, hetes korukban lelelcebe adták, hogy minél előbb visszatérhessenek dolgozni. A kiadott csecsemők tartásával egyes falvak, majd nagyvárosok külső kerületeiben élő szegény asszonyok foglalkoztak.³⁶

A bérdaikaság elterjedésével alakult ki az a réteg, akik a daikának állt nők, illetve prostituáltak, vagy más „megesett” akár felsőbb társadalmi osztályba tartozó lányok, asszonyok, később a szülés után közvetlenül dolgozni kényszerülő nők csecsemőinek gondozásával foglalkozott.³⁷ Nem voltak kivételek a zsidók sem, törvénytelen szülések előfordultak különösen a Budapesten élők körében.³⁸ Karády Viktor a zsidók körében a törvénytelen gyermekek arányát kevesebbre teszi. Mindezt azzal magyarázza, hogy kevesebb cselédsorban lévő volt közöttük.³⁹ Kiegészíteném, hogy a zsidó vallási jog a háláchá szerint a törvénytelen gyermekek kisebb kört érintenek, mint a többségi társadalomban, mert nem minden esetben számít törvénytelennek a nem házasság nő gyermeke. Általában a prostituált és a vérfertőzésből származó gyermeket nevezték héberül mamzernak.

³¹ Ruth Perry, a Massachusetts Institute of Technology irodalomtörténet professzora a *Colonizing the Breast: Sexuality and Maternity in Eighteenth-Century England* (A mell gyarmatosítása: szexualitás és anyaság a tizennyolcadik századi Angliában) című 1991-ben megjelent tanulmányában a „mell gyarmatosításának” nevezi. <https://www.jstor.org/journal/jhistsexu>

³² Deáky Zita: 2003. „A szoptatás, a daikaság és a csecsemőhalandóság kérdései az orvostörténeti forrásokban (19. század első fele)

³³ Deáky 2003. ua.

³⁴ Czibere 2012. im.

³⁵ Deutsch Ernő 1910.

³⁶ Deáky 2003. ua.

³⁷ Deáky 2003. ua.

³⁸ Múlt és Jövő 1912. 2. évfolyam Leitner Miksa: *A zsidók és a város*

³⁹ Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban.*, Budapest, 2000, Új Mandátum Könyvkiadó

Szalárdi (Spitzer) Mór,⁴⁰ a Rókus Kórház szülészorvosa vizsgálta először a dajkaság intézményének kontextusában a magas csecsemőhalálozást. Eredményeit 1878-ban⁴¹ megrendezésre kerülő orvos kongresszuson a magyar orvostársadalom elé tárta.⁴² Statisztikai eredményei alapján a dajkaságba kiadott gyermekek 99 %-a nem érte el az egy éves kort.⁴³ Ez az európai nagyvárosok megelőző éveinek halálozási adataival összehasonlítva Budapest és Boroszló az utolsó helyen álltak.⁴⁴ A csecsemőhalálozási arányszám az ezer élve születésre jutó, de egy éven aluli meghaltak arányát mutatja meg. Magyarországon 1900-ban ezer élve született gyermek közül 226 nem érte meg első életévét.⁴⁵ A legmegdöbbentőbb adat, hogy Budapesten az öt éven aluli gyermekeknek a legmagasabb a halálozási aránya, akiknek felét még orvos sem látta,⁴⁶ ahogy említettem fentebb a szegényebb falvakban még orvost sem tudtak alkalmazni. Szalárdi körbejárta a Pest környéki falvakat, tapasztalata szerint évente 3-4 ezer csecsemő került vidékre, akik 95 %-a nyomorúságos körülmények között pusztult el.⁴⁷

Szülés után a hajadon anyák rossz higiénés viszonyok között élő, leromlott egészségi állapotú idősebb nők dajkaságába adták megszületett gyermeküket. Az 1901-es törvény megjelenéséig, amely a talált, és elhagyott gyermekek részére állami menhelyek létesítését rendelte el, a lelencházak bérdaajkaságba kihelyező intézetként funkcionáltak.⁴⁸ Legfőképp Pest környéki településekre Tápió-Süly, Som, Tápió-Szt.-György, Monor, Üllő, Újpest, Bugyi stb., de elkerültek Jászberénybe, Szolnokra, Ceglédre is.⁴⁹

Temesváry még a bérdaajkaság intézményének működéséről számol be 1918-as *Anyavédelmi törekvések Magyarországon* című művében,⁵⁰ ahol rejtélyes módon meghalnak a

⁴⁰ Szalárdi Mór (Pest, 1851 – Bp., 1914. okt. 18.): orvos, a hazai lelencügy reformátora. Bécsben és Párizsban végzett orvosi tanulmányok után 1874-ben Bécsben avatták orvosdoktorrá. 1876-tól Bp.-en a Rókus Kórházban működött. Maradandó érdeme a hazai lelencügy és gyermekmenhelyek intézményes megszervezése. 1881-ben egy.-i magántanári képesítést szerzett. 1884-ben megalapította a Fehér Kereszt országos lelencházegyületet, 1898-ban az egyesületre bízta a gyermekvédelem országos megszervezését, az elhagyott gyermekek gondozását. 1902-től az állami gyermekmenhely ig.-helyettese és főorvosa. – F. m. A társadalom árvái (Orv. Hetil. 1876); A közárvaház és a gyermekhalandóság Magyarországon (Bp., 1879); Halandóság a csecsemőkórházakban (Bp., 1898); Les enfants abandonnés (Paris, 1900); A lelencügy (Bp., 1902); Intézeti gyermekápolás (Bp., 1903). – Irod. Szana: Sz. M. (Orv. Hetil. 1914. 785. sz.); Fritz Sándor: A magyar szociálhigiéné úttörői. Sz. M. élete és működése (Orv. L., Népegészségügy, 1946. 12. sz.). Archanum

⁴¹ Regöly-Mérei Gyula dr. Orvosi Hetilap 1971. 112. évf. 34.sz. 2040.o.

⁴² Szalárdi Mór Orvosi Hetilap 1879. 6.szám,

⁴³ Antall József szerk. Orvostörténeti közlemények Budapest 1980.

⁴⁴ Szalárdi Mór Orvosi hetilap 1879. 12. szám melléklete

⁴⁵ Statisztikai tükör 211.

⁴⁶ Janik Leonárd 2022. Az egyre növekvő érték – a gyermek (a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelen és jövője)

⁴⁷ Emed Alexander Orvosi Hetilap 2004. 145. évf. 36.sz.

⁴⁸ Polyák Andrea 2000 Szegénysorsok Budapesten XIX. század végén 399. oldal (Bódy Zsombor- Mátay Mónika – Tóth Árpád A mesterségek iskolája Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára Osiris)

⁴⁹ Szalárdi Mórim

⁵⁰ Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Levéltár 1918.

csecsemők. A városokban élő szegény réteget, (ami kb. 50 %-át adta a városi proletároknak) az iparban és a szolgáltatásban dolgozók alkották,⁵¹ akik szülés után pár nappal már rákényszerültek a munkába állásra, ez megnövelte a koraszülés, halvaszületés esélyét. Ma már jogszabály⁵² írja elő azokat a munkaköröket, ahol várandós, illetve szoptatós anyák foglalkoztathatóak.

Sok esetben a szülészeti klinikától távol tartotta a nőket a szegénység igazolásához szükséges bizonyítvány bemutatása, ami családjuk anyagi helyzetének kutatásával járt. Volt, hogy öngyilkosságra, gyermekgyilkosságra, vagy magzatelhajtásra kényszerültek.⁵³

2.3. Szülés céljára használható intézmények, és intézkedések (Országos Anya- és Csecsemővédelmi Egyesület)

Az 1900-as évekig Budapesten hatósági anya- és csecsemővédelmi tevékenységet nem végeztek. A Rókus-kórháznak volt egyedül szülészeti osztálya, melyet csecsemő kórházzal bővített a főváros.⁵⁴ A VIII. kerületben két szülészeti klinika, a bábaképző, a Dologház és a Stefánia Gyermekkórház volt, ahol a beutalt gyermekeknek mintegy 75 %-a 0-3 év közötti korban volt. A nagy nyomorban élő szülők csecsemőivel, és az elhagyott gyermekekkel az előzőekben már tárgyalt Fehér Kereszt Országos Lelencház Egyesület (akik anyavédelmi szolgáltatásként a szegény sorsú terhes és gyermekágyas nőket anyagi juttatásban is részesítették) és a Budapesti Első Gyermekmenedékhely Egyesület foglalkozott.⁵⁵

Magánjótékonyági adományból épült 1839-ben a 12 ágyas Pesti Kisdedkórház, melyből a Stefánia Gyermekkórház, majd később a budapesti gyermekklinika fejlődött ki, a Pesti Első Bölcsőde Egyesület tartotta fenn a szegény, dolgozó nők gyermekeinek 3 hónapos kortól 4 éves korig napköziotthonos gondozást. 1910-ben került átadásra a Pesti Izraelita Nőegylet kezelésében lévő Weiss Alice Gyermekágyas-otthon a Bókay tér 4. sz. alatt (a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon alapítási évszáma rosszul van feltüntetve a Hatósági és társadalmi embervédelem I. kötetében, mert az 1866-os évszám a PIN alapításának dátuma).⁵⁶

⁵¹ Czibere.....im.

⁵² 33/1998.(VI.24.) NM rendelet Munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről

⁵³ Temesváry Rezső: *Anyavédelmi törekvések Magyarországon* Budapest, 1918. Posner és Fia Társadalmi Múzeum Kiadványai

⁵⁴ Schuller Dezső 1936. Hatósági és társadalmi embervédelem I. kötet

⁵⁵ Schuller ua.

⁵⁶ Schuller ua.

A szülészeti klinikát, illetve a baba-iskolát elhagyott nők részére két átalakított villaépületben nyíltak meg az Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület – szervezője Temesváry Rezső - budapesti otthonai,⁵⁷ az első (Thököly út 83.) 25-30 lányanya részére,⁵⁸ volt berendezve 1909. decemberében került átadásra.⁵⁹ a másodikat a X., Villám út 25. szám alatt létesítették 1911-ben. Főorvosa Földes Lajos dr. és John M. Károly dr., aki Heim Pál⁶⁰ doktorral együtt ebben az évben gyakorlati csecsemőápolási tanfolyamot indított, melynek 17 hallgatója volt.⁶¹

Az 1908-ban alakult Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület célja volt „a szülők és a csecsemők halandóságának csökkentésére alkalmas intézmények létesítése, szegény nőket vallásra és családi állapotra való tekintet nélkül anyaságuk minden szakában támogatni.....Az alakuló ülésen dr. Schwarzer Ottó elnökölt és dr. Temesváry vázolta az egyesület célját.⁶²” Konkrét elhatározásuk volt menedékházak létrehozása, ahová a szegénysorsú nők szülés előtt beköltözhetnek, ha már nem képesek ellátni munkájukat, valamint szülőotthonok létrehozása, az otthon szülő nőket fehérneművel, és ápoláshoz szükséges eszközökkel ellátni, gondoskodni a gyermekágyas időszak alatt az otthoni fűtésről, ételmezésről, a háztartásról (takarítás, főzés, mosás), gyermekágyas és szoptatónő oktatása, anyák és gyermekeik jogi védelme.⁶³ Temesváry már 1894-ben a Nemzetközi Higiéniai Kongresszuson a szegénysorsú gyermekágyas nők helyzetéről tartott előadást.⁶⁴ Temesváry ezzel a neológ zsidóságra jellemző alkotó, újító, kezdeményező szerepkört igazolta.⁶⁵

Megfelelő gyermekorvos híján a Thököly úti otthont meg kellett szüntetni. Az Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület 1918-ban fennállásának 10. évében megszűnt. A Thököly-úti Otthont feloszlatták, a Villám-utcait a Gyermekvédő Liga vette át.⁶⁶

Az orvostkongresszusokon, mint az előzőekben tárgyaltam, téma volt ugyan a csecsemőhalandóság problematikája, de jelentőségére egy sajnálatos esemény az első

⁵⁷ Dautschim

⁵⁸ Világ *Kis deszkakoporsók* 1911. 2.évf.81.szám

⁵⁹ Magyarország 1909. 16 évf., Friss újság 1909. 14 évf., Budapesti Hírlap 1909. 29. évf.

⁶⁰ Kiemelkedő szerepet játszott az anyák és csecsemők védelmére létrehozott Országos Stefánia Szövetségben, s e szervezet orvosi bizottságának elnöke volt. Pécsen töltött éve alatt megalapította a Stefánia Szövetség helyi fiókját. Fontosnak tartotta a megelőző-, felvilágosító és nevelőmunkát. Kezdeményezésére 1916-ban a Stefánia Szövetség elindította a gondozóképzést a Központi Védőnőképző Iskolát; életre hívva gyermekápolónői iskolát „Heim-nővérek” (Pécsi Tudományegyetem honlapja)

⁶¹ *Gyógyászat* 1935. 75. év. 33-34.sz.

⁶² *Kelet*, 1908. 20 évf.10.szám

⁶³ *Kelet*, 1908. 20 évf.10.szám

⁶⁴ Kern Kálmán (1935) „A magyar anya- és csecsemővédelem fejlődése” *Gyógyászat* 75.évf.33.-34.szám

⁶⁵ Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban* 2000. Budapest, Replika kör

⁶⁶ Cseh Viktor (2020) „Emberszeretet Lajtába öntve” *Egység Magazin* 30. évf.131. sz.

világháború népességsökkenése hívta fel a hatóságok figyelmét. 1914-ben Bárczy István polgármestersége alatt alakult meg a Központi Segítő Bizottság, melynek részeként működött az Anyavédő Osztály akik központilag foglalkoztak a szülő anyák és csecsemők segélyezésével, és két szülőotthont létesítettek.⁶⁷ 1913-ban a Bakáts tér 10. szám alatt az elsőt, egy 80 ágyas szülőotthont. 1914-ben a fővárosban működő 189 közjótékonyági egyesület és intézmény közül összesen hat foglalkozott az anya- és csecsemővédelemmel.⁶⁸ 1917-ben rendeletben írták elő a magyarországi anya- és csecsemővédelmi intézmények kiépítését, ennek megszervezését az 1915-ben alakult Országos Stefánia Szövetségre bízta, a Szövetség szervezésében indult meg 1917-től a védőnői tanfolyam.⁶⁹ Az intézmények célja megegyezett az Országos Anya- és Csecsemővédelmi Egyesület céljaival ebből következik, hogy annak példáját követte.

Az Országos Anya- és Csecsemővédelmi Intézmény (Országos Stefánia Szövetség) négy és egynegyedmillió korona értékű alapítványába Weiss Manfréd az ország legnagyobb alapítványát képező 2 millió koronával rakta le az intézet alapjait.⁷⁰ Tulajdonképpen megvette a Szövetség Vas utca 10. sz. alatti székházát, ahol a központi igazgatóságot, valamint a központi védőnői irodát helyezték el, és itt képezték a védőnőket is.⁷¹ Weiss Manfréd asszimilált zsidó volt, az előbbiekből arra következtetnek, hogy az asszimilált(neológ) zsidóságra jellemző jótékonyágot, szociális érzékenységet és a modernítésre való törekvést együttesen képviselte.

3. Weiss Alice Gyermekágyas Otthon

3.1. Alapítása (Weiss Manfréd jótékonykodásai)

Weiss Manfréd (Pest, 1857.04.11. - Budapest, 1922.12.25.) báró, a csepeli gyárművek megalapítója évtizedeken át tagja volt a Pesti Izraelita Hitközség képviselő-testületének és a zsidó halottak végtisztességének megadásával és egyéb humanitárius ügyekkel foglalkozó szervezet a Chevra Kadisa választmányának, majd 1913-tól a mai nevén Országos Rabbiképző-zsidó Egyetem vezérőrbizottságának.⁷² Szülei halálának évfordulóján imát kaddist⁷³ mondani a Vasvári Pál utcai zsinagógába járt, rendszeresen támogatta anyagilag az ortodox körökben

⁶⁷ Janik Leonard (2022.) „Az Egyre növekvő érték – a gyermek (a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelen és jövője”

⁶⁸ Schuller Dezső (1936.) Hatósági és társadalmi embervédelem Budapest I., II. kötet (Budapesti Statisztikai Közlemények 78/4)

⁶⁹ Kappanyosi Ilona (2020.) „Hajlékában kell felkeresnünk őt” A védőnői modell kialakulása

⁷⁰ Pesti Napló 1917. 67.évf. 87.sz.

⁷¹ A magyar filantrópia könyve 322.,323. oldal

⁷² Konrád Miklós: *Zsidóságon innen és túl Zsidók vallásváltása Magyarországon a reformkortól az első világháborúig* 2014 Budapest, MTA Bölcsészeti Tudományi Kutatóközpont Történet Tudományi Intézet

⁷³ Scheiber Sándor:....és beszéld el fiadnak...zsidó hagyományok Magyarországon Budapest, 1984.Corvina kiadó

európai hírű Hunfalván működő zsidó felsőoktatási intézményt a jesivát, sőt évente meglátogatta a jesivát vezető Rosenberg Sámuel rabbit. *„Azok közül való volt, akiket sem a vagyon, sem a rang, nem tudott elkábítani, elfordítani a zsidóságtól, melyben önmagukat és azokat az ősi erőket becsülte meg, melytől erkölcsi és szellemi előkelőségét nyerte.”*⁷⁴ Nem nevezhető „kippur-zsidónak”, akik hitüket csak nagy ünnepek alkalmával gyakorolták.⁷⁵

Weiss Manfrédnak számos felekezeti közti filantrop megnyilvánulása volt. Az I. világháborúban népkonyhát állított fel a fővárosban és Csepelen; Csepelen kórházat épített; a vak katonák részére menhelyet; 400-400 munkásgyermeknek csecsemőotthont és óvodát (Csepelen). Katonai tüdőbeteg szanatóriumot létesített Budakeszin, a Jánosszanatóriumban tisztiszanatóriumot, megalapította 2 millió koronával a Stefánia anya- és csecsemővédő központot. A front mögötti és a XVII. helyőrségi kórházban katonakórházakat létesített és külön osztályt állított fel. Röntgenautókat adományozott a hadseregnek. Nagyobb adományokat tett a vak katonák, erdélyi menekültek, oroszok által feldúlt vidékek újjáépítése, német-, bolgár, török-, magyar-, osztrák Vöröskereszt javára. A Csepeli gyári csecsemőotthonát 1917-ben létesítette egyik lánya Weiss Daisy kezdeményezésére, már az első évben 60 gyermeket gondoztak 1 napostól egészen 3 éves korig. Az anyatejes csecsemők szoptatására az anyák naponta kétszer 1-1 óra szünetet kaptak. 9 hónapos kortól a gyermekek a tejkonyháról kaptak napi táplálékot. A csecsemőotthon egy részét 1920-ban tisztviselői, másik részét csecsemőkórházzá alakították át. A gyári óvodát 1918-ban a szintén lánya Weiss Daisy ötlete alapján hozták létre, itt 3-6 éves korig szakképzett óvónők foglalkoztak a gyerekekkel. A gyár védőnője családgondozási tanácsokkal látta el az anyákat, és szükség esetén anyagi segítséget is kaptak.⁷⁶

Hosszú szenvedés után, hat árva hátrahagyva, fehérvérűségben 1904. januárjában elhunyt felesége Weiss (Whal) Alice emlékére a zsidó halotti szertartás hagyománya héberül mázkir⁷⁷ szerint jótékony célra, az elhunyt emlékét megőrzendő, két alapítványt létesített a Weiss Alice Gyermekágyas Otthont 120.000 koronával,⁷⁸ melyet az építkezés, berendezés költségeinek megtérítésére 300.000 koronával kiegészített,⁷⁹ és egy gyógyíthatatlan betegek ápolási intézményét, melyet 100.000 koronával támogatott.⁸⁰ Az utóbbi lett a Pesti Chevra

⁷⁴ Egyenlőség 1922. (41. évfolyam 52.szám 446-447.oldal), Varga László *Egy fináncnok karrier*

⁷⁵ Karády Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban* 2000. Budapest, Replika kör 262.o.

⁷⁶ Fodor Veronika 2015. Hadtörténeti közlemények 128.évf.3.sz.

⁷⁷ Oláh János: *Judaisztika* 2009. Budapest, Gabbiano Print Kft.153.o.

⁷⁸ Pesti Napló 1910. 61.évf.80.sz.

⁷⁹ Pesti Napló 1910. 61.évf.80.sz.

⁸⁰ Egyenlőség 1910. 29.évf. 15.sz., Egység 2020. 30 évf. 131.sz.

Kadisa Szeretetháza (jelenleg az Országos Mentális, Ideggyógyászati és Idegsebészeti Intézet az Budapest, XIV., Amerikai út 57.sz. alatt), ahol a női beteg részleget is Weiss Alice-ról nevezeték el, és az épület három főbejárata közül a jobb oldali feletti félkörívben ezt vésték be: „Női osztály, néhai csepeli Weiss Alice emlékére”.⁸¹

A másik az első budapesti gyermekágyas-otthon.⁸² Az otthon alapszabályába előírta, hogy az intézmény felekezetre való tekintet nélkül, térítésmentesen szegény gyermekágyas nők megsegítésére szolgáljon.⁸³ Külön megállapodás szerint az intézetbe férjes asszonyokat vettek fel, de kivételes esetben lányanyákat is.⁸⁴ Ez reform gondolat volt, mint fentebb tárgyaltam csak egy intézmény állt Budapesten a szülők rendelkezésére, a lányanyák gyermekeit pedig lencbe adták.

Létesítésének jelentőségét az ünnepélyes megnyitón 1910. áprilisában részt vett prominens személyek jelenléte is alátámasztja. A magyar kormány nevében gróf Khunen-Héderváry Károly miniszterelnök, a főváros nevében Vaszelevits János alpolgármester mondott köszönő beszédet, és büszkén állapították meg hogy most már a kontinens nagyvárosaihoz hasonlóan Budapestnek is van szegény asszonyok gyermekágyas otthona.⁸⁵

Az ünnepélyes átadáson részt vettek még Hieronymi Károly kereskedelmi miniszter, Jakabffy Imre és Bezeredy Viktor belügyi államtitkárok, valamint Dr. Fülepp főpolgármester, dr. Magyarevits Mladen tisztifőorvos. Rajtuk kívül több társadalmi előkelőség főrendek, miniszteri tanácsosok, közegészségügyi felügyelők, lap főszerkesztők, bankárok, a bécsi „Lucina”-otthon főorvosa dr. Rosenfeld Vilmos. Különböző vallásfelekezetek főpapjai, egyetemi tanárok, orvosok, udvari tanácsosok, fővárosi bizottsági tagok, egyesületek, testületek elnökei és képviselői.⁸⁶ A gyermekágyas-otthon a szűkös viszonyok közt lévő, rossz levegőjű zsúfolt szobában szenny és piszok között fűtötte, sötét odúban élő, tehát minden higiénét mellőző szegény családok anyák számára létesült.⁸⁷ Az első fejezetben tárgyalt elmaradott szülészeti viszonyok ismeretében, megállapítom, hogy a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon létrehozása reform gondolat volt az anya- és csecsemővédelem területén.

3.2. Üzemeltető a Pesti Izraelita Nőegylet (PIN)

⁸¹ Cseh Viktor 2020.

⁸² Budapest Főváros Törvényhatósági Bizottság Közgyűlési jegyzőkönyvei 115.138/1910-115.IX.11

⁸³ Dr. Róbert Péter 2007. *Kórház a Szabolcs utcában*

⁸⁴ Az újság 1910. 8. évf. 79.sz.

⁸⁵ Pesti Napló 1910. 61.évf. 80.sz. július1.

⁸⁶ Gerő Katalin: *A szeretet munkásai* Budapest,1937. 258.o.

⁸⁷ Egyenlőség (1910.) „A gyermekágyas otthon avató ünnepe” 29. évf. 15. sz. (Melléklet)

Az alapító a Gyermekágyas-otthon építését és működését a Pesti Izraelita Nőegyletre (PIN) bízta, akik 1866-ban azzal a céllal alakultak, hogy felkarolják a beteg, keresőképtelen özvegyeket, asszonyokat, és lányokat.⁸⁸ Elhunyt felesége, életében sokat tevékenykedett a PIN-ben.

Gerő Katalin Weiss Alice jóságáról az alábbi történettel emlékezett meg halálakor:

„...a szegények nagy táborában pedig valóságos kétségbeesést váltott ki, mert a szerencsétleneknek, nyomorgóknak igazi jóttevője volt. Jóságáról legendák keringtek. Jellemzésül itt csak egyet említek, mely azonban hű képét adja csepei Weiss Alice csodálatos lelki finomságának, önzetlen jóságának: Élt a városban egy púpos ékszerész. Nem volt üzlete, de rendkívüli ügyessége, megbízhatósága és becsületessége folytán a legelőkelőbb családok bízták rá ékszereiket, ha valamelyiket javítani, igazítani kellett. Egy ízben Weiss Manfrédné is egy nagyértékű fülbevalóját adta át neki, mert egy leszakadt briliáns-függőt kellett visszaerősíteni. (Kis idő múlva az ékszerész holtápadtan, rémülten jött vissza — nem találja a kincsetérő drágakövet, elvesztette, vagy talán — ez az utolsó reménye — itthagya? Az úrnő látta a szegény ember kétségbeesését és megszánta. Hisz évek munkájával sem tudná az elveszett követ újjal pótolni. Bement a másik szobába, erejének egész megfeszítésével letépte a másik fülbevalóról is a ráfüggesztett briliánst — és odaadta az ékszerésznek: „Látja, nem kell mindjárt úgy megijedni, itt hagyta bent az asztalon...”.⁸⁹ Utolsó útjára a Kerepesi úti Izraelita temetőbe elkísért a PIN Árvaház növendékei is.⁹⁰

Ebben az időben az egyetlen terület, ahol a zsidó nők családon kívüli tevékenysége elképzelhető volt, az a jótékonykodás. A szokás bibliai eredetű, a mózesi törvények előírják a szegényekről, az özvegyekről, árvákról való gondoskodás.⁹¹ A családon kívüli, anya és feleség szerepén túli szerepvállalást korlátozták a hagyományos felfogásból adódó előírások, ahol a házassági erőviszonyok egyenlőtlenek voltak a férj javára. A zsidó házasságok között gyakori volt a nagy korkülönbség, és a nők alacsonyabb iskolázottsága hozzájárult a gyengébb nem szerepvállalásához.⁹² Weiss Manfréd 1884-ben vette feleségül lovag Wahl Albert vasúti vezérigazgató (Alföld Fiumei Vasút) leányát Wahl Alicet, aki ekkor 18 éves volt.⁹³

⁸⁸ Magyar zsidó lexikon. Szerk. Ujvári Péter. Budapest: Magyar Zsidó Lexikon. 1929. 705 o.

⁸⁹ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 234. o.

⁹⁰ Pesti Napló 1904. 55. évf. 30.sz.

⁹¹ Haraszi György: *Zsidó jótékonykodás és mecénatura a századforduló Budapestjén* In: *Partes populi minores alienigenae* szerk. Mózer Ibolya Szombathely, 1994/1.

⁹² Karády Viktor: *Zsidóság, modernizáció, polgárosodás*. Tanulmányok. Cserépfalvi K. 1997., 223-224.o.

⁹³ Varga László (1983.) Egy finantökés karrer. A Weiss-család és Weiss Manfréd

A PIN megalakulása óta (zsidó)leányárvaház és népkonyhát üzemeltetett a szegénysorsú emberek megsegítésére. Ezeknek az intézményeknek a létrehozása és működtetése mögött a fentebb említett szellemiség és identitás húzódott meg. A PIN-be tömörült nők a szervezés és alkotás terén önálló döntéshozatallal rendelkeztek, így hozzájárultak saját helyzetük jobbá tételéhez, de nem változtatták meg a hagyományos zsidó nőképet. Emellett a PIN társadalmi, integrációs funkciót is betöltött, mert az azonos réteghez tartozó nők számára értékrendjüknek megfelelő munkát biztosított így tudatosította értékazonosságukat.⁹⁴

A fentiek alapján megállapítom, hogy a PIN a gyermekágyas-otthon üzemeltetésével is hozzájárult az akkor még, - ahogy az előzőekben tárgyaltam nem intézményesült - szociálpolitikai szolgáltatásokhoz, valamint a neológ zsidóság asszimilációs szándéknak is eleget tettek „nemzeti munkát is végeznek, amennyiben ez után a haza számára egy sereg embert mentenek meg a biztos elpusztulástól.”⁹⁵ Karády így fogalmaz „*a nemesség cserébe védelmet nyújt számukra a zsidóellenesség megnyilvánulásaival szemben, s egy toleráns szekularizált, modern politikai jogállamiság tervét kínálja fel.*”⁹⁶

A PIN elnöki státuszát 1989-ig Bischitz Johanna töltötte be vagyonos családból származott, akárcsak férje sokat tettek a magyar társadalom jobbításáért, ami jellemezte az asszimilált zsidók magatartását.⁹⁷

Az otthon tervének elkészítésére a PIN egy elismert építész Quittner Zsigmondot⁹⁸ kérte fel, aki azt térítésmentesen vállalta. A fővárosi tanácstól megvásárolt a VI. kerület Bókay tér 4.sz. telken, Magyar királyi Belügyminiszter 1908-ban engedélyezte az építkezést.⁹⁹ A terület Szabolcs utca mentén nyílt meg, közel a Zsidó kórházhoz,¹⁰⁰ ez akkor a főváros egyik legszegényebb negyedén, Angyalföld peremén helyezkedett el.¹⁰¹

⁹⁴ Balázs Edit: *A zsidó nő szerepváltozása az „Egyenlőség” tükrében a 20. század első felében* in: *A teológiától a divatig* (szerk. Kiss Endre és Balázs Edit) Bp. 2013. OR-ZSE (Magyar Zsidó Szemle könyvek 3.) 7-8.o.

⁹⁵ Egyenlőség 1910.29.évf.15.sz.

⁹⁶ Karády: *Zsidóság Európában a modern korban* 168.o.

⁹⁷ Hrutkó Larissza (2018.) „Adalék a 19. századi magyar bábátörténethez” *Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* 2018. Vol. 9. No. 17

⁹⁸ Dr. Róbert Péter: (2007.) *Kórház a Szabolcs utcában XIII. kerületi Helytörténeti füzetek*

⁹⁹ *Gyógyászat* 1937. 76 évf. 13.sz.

¹⁰⁰ Az 1889-ben Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi kórháza, a „Szabolcs utcai klinika” a XX.sz. első felében szorosan kapcsolódott a hazai orvostovábbképzés kialakulásához. Falai között felekezetre való tekintet nélkül gyógyították a rászorulókat. Benedict Henrik és Lévy Lajos vezetésével professzorok egész sorát nevelték a hazai orvostudománynak pl., Magyar Imre, Julesz Miklós, Schwarczmann Pál, Strausz Imre, Wittmann István, Tószeghi Antal. (Prof.dr. Préda István 2005. *História Alapítvány Belgyógyászat, Kardiológia a Szabolcs utcában 1889-2005.*)

¹⁰¹ Dr. Róbert Péter 2007. *Kórház a Szabolcs utcában* (13. Helytörténeti füzetek)

A PIN 1909-ben külön szakosztályt hozott létre a Gyermekágyas-otthon üzemeltetésére¹⁰² (vezetés, ellenőrzés, adminisztráció). A szakosztály tagjai az otthonba felvételt kérő kérvényeket, kivéve a halasztást nem tűrőt, megvizsgálták és személyesen az illető lakásán győződtek meg az igény megalapozottságáról „nyomozást végeztek”, következő szakosztályi ülésen pedig döntöttek a felvételtől.¹⁰³ Az intézmény folyamatos tisztántartásáért a gondnoknő felelt. A szakosztályi ügyrend kis füzet formájában került kiadásra, melynek része a gyermekágyas-otthon házirendje is. A házirendben kikötötték, hogy csak férjes nők vehetik igénybe a szolgáltatásokat, (mint ahogy az előzőekben utaltam rá kivételes esetben lányanyák is) és a szülő nők „lebetegedésük” után 10-12 napig maradnak az intézményben.¹⁰⁴ Az ápolószemélyzetről az igazgató főorvos gondoskodott, bába pozícióba csak diplomás bábát alkalmazott. Induláskor dr. Holländer Jenő alorvos, Turcsányi Katalin főbába és Lichtentahl Malvin ápolónő alkalmazásával kezdték meg a munkát.¹⁰⁵ Az újszülöttek megfigyelését és gyógykezelését tanácsadását (Fischerné)Dr. Bán Ilona gyermekorvos látta el.¹⁰⁶ Ebből arra a következtetésre jutok, hogy az első fejezetben tárgyalt tanulatlan bábák által levezetett szüléseket megakadályozta.

3.3. Belső kialakítása (higiénés és rituális szempontok)

Az otthont 32 anya és újszülött elhelyezésére tervezték, és rendezték be a szükség felszerelésekkel, ezt a létszámot hamarosan 46, majd 65 ágyra bővítették.

Az intézmény egy emeletes épületben működött, alagsorral és manzárttal kiegészítve. Ügyeltek a rituális étkezés biztosítására, és a bejárati ajtófélfára, valamint a betegszobák ajtófélfájára zsidó hagyomány szerint védelműl mezúzákat¹⁰⁷ helyeztek el. Az alagsorban kapott helyett a kóser konyha.¹⁰⁸ Az épület belső terét a félemeleti lépcsőfordulójában Weiss Alice márványból készült mellszobra díszítette a falakat.¹⁰⁹ (ma a szobor helye ismeretlen).

Már a tervezési fázisában bekapcsolódott az igazgatófőorvosi állásra felkért szülész nőorvos dr. Temesváry Rezső, aki jól ismerte az ország elmaradott szülészeti viszonyait, ezért

¹⁰² Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.)

¹⁰³ Ügyrend a „csepeli Weiss Alice gyermekágyas-otthon” szakosztály részére, Zsidó Múzeum

¹⁰⁴ Ügyrend ua.

¹⁰⁵ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 258. oldal

¹⁰⁶ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 260. oldal

¹⁰⁷ Jelentése: ajtófélfá, átvitt értelemben azt a pergamenlapra írt Tóra-i szöveget, valamint az azt óvó tokot jelenti, melyet a zsidó otthonok jobb oldali ajtófélfáira helyeznek a bemenet felé megdöntve, átlósan. „Védőszőr”, mezuzát nemcsak zsidó otthonok védelmére szolgál, szabad adni nem zsidóknak is, hogy ők is tudjanak védekezni a gonosz démonok ellen. (Oláh János 2009. Budapest *Judaiztika*)

¹⁰⁸ Egyenlőség: (1910.) „A gyermekágyas otthon avató ünnepe” 29. évf. 15. sz. (Melléklet)

¹⁰⁹ Az újság 1913.11 évf. 293.sz.

az otthon építésénél elsősorban a magas fokú higiénés szempontot vette elsősorban figyelembe. Hideg és meleg vizes mosdókat szereltetett fel, ahol a csapok könyök érintésére nyíltak, hogy esetlegesen fertőzött kézzel ne érhesse hozzá. Ruháskosarak pedálérítésre nyíltak, ajtók szekrények automatikusan záradónak.¹¹⁰ Két külön lépcsősor vezetett az emeletre, hogy a fertőző betegeket (pl. gyermekágyi láz) el lehessen különíteni és külön úton megközelíteni. Jó higiénés szemléletre utal az is, hogy az alagsorban külön tárolták a szennyes és tiszta ruhákat, az esetleges visszafertőződés elkerülése érdekében.

Az otthon szülészeti berendezései a legmodernebbek voltak, ezt igazolja, hogy két egészségügyi kiállításon is részt vett az intézményről készült fotókkal, a drezdai nemzetközi higiénikus kiállításon 1911-ben a budapesti higiénikus kiállításon 1923-ban, mindkettőn elismerő oklevelet és érmet kaptak,¹¹¹ valamint emléklapettek is készültek.¹¹² Ebből látszik, hogy céljuk volt anya és gyermek életének megóvása, ennek érdekében a legkorszerűbb intézet létrehozása. Az intézményben a betegszobákon, szülőszobán, sterilizáló helyiségeken, szociális helyiségeken (teakonyha, fürdő) kívül a baba, gondnok és ápoló személyzet szobái is helyet kaptak. A manzárt részben az ápolók részére tanuló szoba kapott elhelyezést, mivel az alapító másik szándéka volt a nővérképzés (bővebben a csecsemő-ápolónő képzésnél írok róla).

Az intézmény fennállásának első félévében már 170 szülő anya ingyenes kezeléséről és ápolásáról gondoskodott. Ezzel a ténnyel igazolni látom mekkora igény volt az anya- és csecsemővédelemre.

3.4. Tevékenysége az I. világháborúig

3.4.1. Csecsemő-ápolónő képzés „Weiss Alice nők”

Az otthon megnövekedett forgalma miatt az ápoló személyzet létszámát már első évben két ápoló-tanulóval bővítették, valamint 1911-ben saját nővérképzést indítottak 10 fővel elméleti oktatás és gyakorlati foglalkozás keretében. *„Az új otthonban olyan nők is fognak felvétetni, akik gyermekágyas ápolással hivatásszerűen kívánnak foglalkozni, hogy ott elméleti oktatást nyerjenek és gyakorlati foglalkozásra is kiképeztesse.”*¹¹³

Az előadásokat az alagsorban lévő laboratóriumban tartották. Az ápolónők feladatai közé tartozott a szülőnő, a gyermekágyasnő és az újszülött ápolása és kiszolgálása, a szobák

¹¹⁰ Az újság 1910. 8. évf.79.sz.

¹¹¹ Temesváry Rezső 1936 *A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekágyas Otthonának története és 25 év működése 1910-1934. Gyógyászat* 76.évf. 13.,14.,15.szám

¹¹² Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 268.

¹¹³ Izraelita családi naptár 1910-1911. 8. évf. Ötvös Károly szerkesztette

takarítása.¹¹⁴ Visszaautalok arra a tényre, hogy ez volt Temesváry szándéka az Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület létrehozásakor.

A később „Weiss Alice nővérek”-nek nevezett csecsemőápoló oktatására a szabályzat előírása szerint 20 évnél nem fiatalabb és 40 évesnél nem idősebb hölgy jelentkezhetett (ettől különleges esetben gyámsági engedéllyel el térhettek); az intézet vezetőségéhez a saját kezűleg megírt képességeit és önéletrajzát tartalmazó felvételi kérelemmel; erkölcsi bizonyítvánnyal; orvosi bizonyítvánnyal; újraoltási bizonyítvánnyal; az ideiglenesen felvett belépéskor kellő mennyiségű fehérneművel és lábneművel jelentkezhetett.¹¹⁵ A felvételi kritériumok között nem szerepelt vallási előírás. Az ápolónők tanítását a főorvos az intézeti gyermekorvos az alorvos és a főbába végezte. A tanulási időt (beleértve a 14 napos próbaidőt) három hónapban határozták meg, ez idő alatt (kivéve próbaidő) 10 korona fizetést kaptak, valamint ingyenes lakást és ellátást. A tanulási idő után a főorvos előtt vizsgát tettek, sikeres vizsga esetén gyermekágyas ápolónőként végeztek, sikertelen vizsga esetén három hónap múlva megismételték, ennek sikertelensége esetén elbocsátották.¹¹⁶

Gyermekágyas-ápolónői képzésről szóló bizonyítványt csak akkor kapott az ápolónő, ha a tanulási idő után még egy évig szolgálatot teljesített az intézetben. Sikeres vizsga után fél éven át havonta 20 korona, azután egy évig havonta 25 korona, majd minden szolgálati évben havonta 5 koronával emelkedett a fizetése, amíg fizetése el nem érte a havi 50 koronát. A szabályzat szerint végzett ápolónőket, szülésznői teendőkre nem alkalmazhatták sem az intézetben, sem azon kívül. Családokhoz való kihelyezést, csak abban esetben kezdték meg, amint elegendő ápolónő állt az intézeti munka elvégzésére.¹¹⁷

A „Weiss Alice nővérek” a kórházat elhagyó gyermekágyas nőket hazakísérték és segítettek az anyának a babák ellátásában és környezetük tisztaságának fenntartásában. Tulajdonképpen tanították az anyaságot és a higiénés szemléletet. A fentebb tárgyalt elmaradott szülészeti viszonyok ismeretében arra a következtetésre jutottam, hogy a csecsemőápoló nővér képzés és elhelyezésük reform gondolat volt, valamint kizárta, hogy esetleg bérdaykáknak adják át a csecsemőket.

3.4.2. Terhestanácsadás és a „házi terhesek”

¹¹⁴ A Pesti Izr. Nőegylet 1911. *Csepeli Weiss Alice Gyermekágyas-otthona Ápolónőinek rendtartása*. Zsidó Múzeum és Levéltár

¹¹⁵ A Pesti Izr. Nőegylet 1911. *Csepeli Weiss Alice Gyermekágyas-otthona Ápolónőinek rendtartása* Zsidó Múzeum és Levéltár

¹¹⁶ ua.

¹¹⁷ ua.

Az intézetben megnyitásával egyidőben terhesnők tanácsadója is működött, amely Magyarországon az első ilyen jellegű szolgáltatás volt.¹¹⁸ Ennek következtében modern, reform gondolat volt, még korunkban is a csecsemőhalálozások több mint felét a (perinatális) szülés körüli halálozás, több mint egynegyedét pedig a veszületett rendellenességek. 2017-ben e két halál-ok volt felelőse az össze újszülötthalálozás mintegy 83 %-ának.¹¹⁹

A terhestanácsadáson szülészeti szempontot pl. magzat helyzetét vizsgálták és laboratóriumi vizsgálattal zárták ki az esetleges fertőző betegségeket. Illetve belgyógyászati vizsgálatokat végeztek az anya betegségének kiszűrésére. Ellátták a nőket higiénés és diétás tanácsadással. *„Intézetünkben, „fennállása óta terhes nők tanácsadója is működik, mely az első ilyenmű intézmény volt hazánkban. ...Kétséget nem szenved, hogy ezen intézmény és az ehhez hasonlók üdvös hatással vannak a bekövetkező szülésre (szűk medence, rendellenes magzathelyzet, szív- és vesebajok, lues stb.) A többnyire csak a terhesség második felében jelentkező nőknél, azokat szülészeti szempontból való megvizsgálásán kívül (magzat helyzete, medencemérés), rendszeres vizeletvizsgálatot végzünk, vérnyomást megállapítjuk, fluorjukat esetleg görcsövileg megvizsgáljuk és gyanú esetén a vért luesre megvizsgáljuk. A nőket a megfelelő hygiénés és diatás tanácsal ellátjuk s esetleg fennálló betegségeiket gyógyítjuk.”*¹²⁰

Kuriózum volt még az un. „háziterhes”-ek, ma úgy mondanánk „veszélyeztetett terhes”-eknek nyújtott anya- és csecsemővédő prevenciós szolgáltatás. A „háziterhesek” a várandóság utolsó heteiben az intézetbe költöztek, folyamatos orvosi felügyelet mellett könnyebb munkát végeztek, esetleges betegség esetén megfelelő orvosi kezelést kaptak.

A korabeli Németországban készült statisztika kimutatta, hogy a koraszülések előfordulása különböző iparágakban más-más arányban fordul elő. Hirschberg E. 100 németországi munkásbetegsegélyző pénztárak statisztikájából megállapította, hogy a különböző iparágakban foglalkoztatott nőknél más és más arányban fordulnak elő koraszülések esetei. Számításai szerint 100 szülésre esik pl. a könyomattal foglalkozó nőknél 128, a kalapkészítőknél 12,9. Magyarországon ilyen jellegű statisztika abban az időben nem készült,

¹¹⁸ Szállási Árpád 1977. Orvosi hetilap, Flaskár Melinda 2014.

¹¹⁹ Janik Leonárd 2022. *Az egyre növekvő érték – a gyermek (csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja jelene és jövője)*

¹²⁰ Temesváry Rezső (1936), „A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekegys Otthonának története és 25 év működése 1910-1934.” *Gyógyászat* 76.évf. 13.,14.,15.,szám

e megfigyelték, hogy a dohánygyárakban dolgozó nőknél (jellemzően női munkaerő dolgozott) a koraszülések aránya magasabb volt.¹²¹

A Weiss Alice Gyermekágyas-otthon tíz éves működése alatt 755 „veszélyeztetett terhes” nő kapott elhelyezést és esetleges betegségük esetén megfelelő kezelést.¹²² Ez az intézkedés, a születés előtti (perinatális) gyermekvédelem alapja. Temesváry 1899-ben a Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszuson tartott előadásában mutatott rá először arra, hogy a terhesség utolsó heteiben a nehéz munkát végző anyák pl. mérges anyagokkal dohány, ólom, higany foglalkoznak leendő gyermekük egészségét, életét is veszélyeztetik, ezért intézkedéseket sürgetett munkájuktól való eltiltás érdekében.¹²³ Megállapítom, hogy a „házi terhesek” intézménye reform gondolat volt.

Ezek a preventív intézkedések ma is a várandósgondozás részei. Mert mi a várandós gondozás célja? *„A nő egészségének megőrzése, és a gyermek egészségesen történő megszületésének elősegítése,....valamint a szülésre, a gyermek korai kötődésére, a szoptatásra és a csecsemőgondozásra való felkészítés”* egy ma is hatályos jogszabály szerint.¹²⁴

1910-ben 155 terhes nő, 1934-ig összesen 18.170 nő kereste fel a tanácsadót a rendelések száma közel 30.000 volt.¹²⁵ Az adatok alapján valószínűsíthető, hogy ezzel az intézkedéssel több ezer nő és csecsemő egészséges születéséhez járultak hozzá.

3.5. Tevékenysége az I. világháború alatt és után („Weiss Alice csodája”)

Az I. világháború alatt sok katona feleséget is ápoltak az otthonban.¹²⁶ 1914-ben a kormány elrendelte az otthon használatát a hadsereg sebesültjei részére.¹²⁷ Az otthon orvosait harctereken, hadikórházakba foglalkoztatták, Temesváry ekkor szigorló orvosokat alkalmazott a megnövekedett feladatok ellátására.¹²⁸

¹²¹ Deutsch Ernő (1910.) „Közlemények a gyermekvédelem és Gyermekhygiene köréből” *Társadalmi Múzeum Értesítője Bővített és javított különlenyomat a Társadalmi Múzeum Értesítőjéből*

¹²² Temesváry Rezső 1936. *A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekágyas Otthonának története és 25 év működése 1910-1934.* Gyógyászat 76.évf. 13.,14.,15.,szám

¹²³ Gyógyászat 1935. 75. évf. 33-34.sz.

¹²⁴ 26/2014.(IV.8.) EMMI rendelet a várandósgondozásról 1. § (1)

¹²⁵ Temesváry Rezső 1936. *A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekágyas Otthonának története és 25 év működése 1910-1934.* Gyógyászat 76.évf. 13.,14.,15.,szám

¹²⁶ Pesti Napló 1916. 67 évf. 257.szám

¹²⁷ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 294.o.

¹²⁸ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 301.o

1916-ban Weiss Manfréd folyamatos adományai mellett lánya báró Kornfeld Mórincé tejkonyhát létesített orvosi felügyelet mellett működtetett, melyben az intézetet elhagyó szülők gyermekei, de más gyermekek is megfelelő higiénikus táplálékot kaptak.¹²⁹

1919-ben Weiss Manfréd beleegyezett, hogy próbaképpen ideiglenesen fele-fele részben fizetős és ingyenes betegeket vegyenek fel az otthonban. Az intézetet a proletáruralom és a román megszálló csapatok kifosztották készpénzvagyonából, élelmiszerkészletéből, fehérneműraktárából, orvosi műszereiből és berendezési tárgyaiból, ezért az intézetet a szükséges kellékek beszerzéséig be kellett zárni.¹³⁰ 1920-ban külföldi segítséget kaptak az amerikai központ segélyezési központtól Landescan kapitány személyesen látogatást tett az intézményben és gondoskodott 250.ezer koronás segélyt utalásáról, az Amerikai Vöröskeresztől is érkeztek adományok az intézmény további működése érdekében, valamint Angliából, Hollandiából is érkezett pénzbeli, illetve ruhanemű formájában.¹³¹

1922-től az PIN leányárvaházának 1. emeletén lány-otthont nyitottak kezdetben 6 majd 24 fő részére, az otthon lakói később részt vettek a csecsemőápoló nővérképzésbe. A leendő „Weiss Alice nővérek” kiképzését Fischerné Dr. Bán Ilona főorvos vezette.¹³² A PIN megalakította a Weiss Alice Nővérek Körét, a csecsemő és gyermekgondozónő tanfolyamot végzett gondozónők elhelyezkedésének megkönnyítése és érdekeinek megvédése céljából.¹³³ (Feltételezem, hogy a kezdetekben indított csecsemőápoló képzés egy darabig szünetelt, majd újraindították.) 1922-ben mikor Pedlow kapitány, az amerikai vöröskereszt megbízottja, kifejezte azt az óhaját, hogy a Budapesten és környékén lévő dispensaire-ekben a különböző felekezetű nőegyesületek kiküldöttjei is közreműködjenek, a zsidó nőegyesületek felhasználták ezt az alkalmat a tömörülésre, amit már a sok közös érdek, az egyöntetű munka régóta szükségessé tett.¹³⁴

Weiss Alice csodájáról egy 600 grammal született és életben maradt csecsemőről számolt be a Pesti Napló 1928-ban.¹³⁵ Ez világszenzációnak számított abban az időben, mert inkubátort még nem használtak. Dr. Temesváry Rezső fia a tudós Dr. Temesváry Miklós aki feltalálta achymophysint két mirigy kivonatát, amely rendkívüli mértékben meggyorsítja a

¹²⁹ Dr. Róbert Péter: 2007. *Kórház a Szabolcs utcában* (13. Helytörténeti füzetek)

¹³⁰ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 356.o.

¹³¹ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 358.o

¹³² Pesti Hírlap 1935. 247.sz.

¹³³ Schuller Rezső 1937. Hatósági és társadalmi embervédelem 2. kötet

¹³⁴ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 378. oldal

¹³⁵ Pesti Napló 1928. 79. évf. 280. sz.

szülés folyamatát,¹³⁶ 1930-tól vette át a kórház irányítását. Az orvosi szakma, mint szellemi szabadfoglalkozás elterjedt volt a zsidók körében. Ennek oka, hogy a zsidók elhelyezkedésének az orvosi szakmában a „*történelem folyamán kevesebb akadálya volt mint, a többi magas képzettséget igénylő szakmában (annyira, hogy egyes – főképp itáliai – orvosi fakultások a kései középkor óta fogadtak be zsidó diákokat), s hogy a modernizáció korában az orvostudományi karok kapui nyíltak meg legelőször a zsidók előtt....Magyarországon 1920-ban zsidó orvos, szülésznő, kórházi ápolónő együttesen 25 % volt (5,9 százaléknál zsidó népesség mellett).*”¹³⁷

4. Statisztikák (élve születés, vallási, szakmai)

1910-1934 közötti adatok: legtöbbször szült egy nő 17-szer és kettő 18-szor. Először szült nő 9704 (50,3%), ismételten szült 9598 (49,7%).¹³⁸ Vallás szerinti megoszlás a szülő nők között: izraelita 12.389 (64,2 %), római katolikus: 5.350 (27,7 %), református: 1.065 (5,5 %), evangélikus 356 (1,8 %), görög kat. 92 (0,5 %), görögkeleti 20 (0,1 %), egyéb (baptista, unit, adventista 30 (0,2 %)).¹³⁹ Az adatok alapján megállapítható, hogy az intézményt felkereső nők több mint fele izraelita vallású, de tiszteletben tartották az alapító szándékát, ahol ez nem volt feltétel.

A nők, illetőleg férjeik foglalkozása szerint a következőképpen oszlanak meg a szülő nők között: iparossegéd 4.016 (20,8 %), kerekedő- és segéd 3.977 (20,6 %), iparos 2.781 (14,4%), magántisztviselő 2.387 (12,4%), gyári munkás, napszámos és háztartási alkalmazott 1.893 (9,8 %), katona és hadbavonult 1.68 (6,1 %) ügynök, utazó neje 880 (4,5 %), értelmiségi osztály 839 (4,4 %), köztisztviselő 457 (2,4 %), művész 288 (1,5 %), közalkalmazott 225 (1,2 %), rendőrtisztviselő és rendőr 120 (0,6 %), őstermelő 101 (0,5 %), egyéb foglalkozású 161 (0,8 %).¹⁴⁰ Az otthon szolgáltatásait igénybe vevők között kevés, alig 10 % a fentiekben már tárgyalt szegény réteghez tartozott gyári munkás, napszámos és háztartási alkalmazott. Az intézmény annak a középosztálynak asszonyait kezelte, akik nem tudták kifizetni a szanatórium nagy költségeit, de nem akarnak kórházban vagy klinikán feküdni.¹⁴¹ A két forrás itt ellentmondásos, mert a Gerő Katalin Szeret munkásai című művében a következőket írja „*Első 10 hónapban több mint 300 szülőanyát fogadtak be, kizárólag a szegény néposztály asszonyai*

¹³⁶ Világ 1949. 1083.sz. *Meghalt Temesváry Miklós a kitűnő tudós, a legkövérebb orvos*

¹³⁷ Karády 2000. *Zsidóság Európában a modern korban*

¹³⁸ Temesváry Rezső 1936 A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekegysége Otthonának története és 25 év működése 1910-1934. *Gyógyászat* 76.évf. 13.,14.,15.szám

¹³⁹ ua.

¹⁴⁰ ua.

¹⁴¹ Temesváry Rezső Egyenlőség 1926.

*közül teljesen ingyen ápolásban, gyógykezelésben és ellátásban részesültek. A polgári osztály szerényebb-sorsú asszonyait, az alapító elutasította.*¹⁴²

Összesen elhalt 53 szülő- és gyermekágyas nő, ami az összes szülések 0,28 %-a, mely szám más szülőintézetek adataival összehasonlítva a legjobb. Tauffer tanár 1932. évi jelentése szerint ez a magyarországi klinikákon 1,2 %, bábaképzőintézetekben: 0,5 %, egyéb szülőintézetekben 0,6 %. Külföldi klinikákon 0,45 %, 1,27 %. Az elért kiváló eredményt a terhes vizsgálatoknak tulajdonítja Temesváry.¹⁴³

Az összes veszteség 829 volt (4,22 %). Kedvező eredmény, Tauffer tanár által közölt adatok szerint az országos átlag 1932-ben 5,63 % halva született és 2,13 % elhalt gyermek, összesen tehát 7,76 % . Sőt még a klinikák (4,67 %) és bábaképzők (2,02 %) anyagánál is jobb, ahol összesen 6,69 % volt a gyermekmortalitás. Külföldi klinikákon ez az arányszám 5 %-nál nagyobb.¹⁴⁴

1923-ban Weiss Manfréd halála után is a konzervgyár ingyen szállítmányokat juttatott a Gyermekágyas-otthonnak, a fűtés idején használatos szén mennyiségét Chorin Ferenc bankár Weiss Manfréd veje biztosította.¹⁴⁵ 1926-tól az ingyenesen felvett szülők után ápolási díjat térített az állam. 1931-ben A Gyermekágyas-otthon földszintjét 32 ágygal nőgyógyászati osztályt létesítenek.¹⁴⁶

5. Utóélete

1944-ben a nyilas uralom alatt az otthon a budapesti gettó szülészeti funkcionált. Temesváry Miklós dr. a kórház igazgatója az „üldözöttek tömegét rejtette el és a razziák során példátlan vakmerőséggel szállt szembe a gyilkosokkal.”¹⁴⁷

1949-51 között az épületet bővítették, Hajós Alfréd tervei alapján átalakították, és a Zsidó kórház szülészeti funkcionált tovább. A közterületet és az utcarendet módosították a korábbi Bókay tér megszűnt és a Pesti Izraelita Hitközség Kórházából Országos Gyógyintézeti Központ lett.¹⁴⁸ 1974-ben egyetemi intézetté vált, 1992-ig Haynal Imre Egészségtudományi

¹⁴² Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.)

¹⁴³ Fischerné Bán Ilona (1930 „Melyik az az alsó határ, melynél a koraszülött még életképes” *Gyógyászat* 1930. 70. évf. 49. szám

¹⁴⁴ Temesváry Rezső (1936), „A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekágyas Otthonának története és 25 év működése 1910-1934.” *Gyógyászat* 76.évf. 13.,14.,15.,szám

¹⁴⁵ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.)

¹⁴⁶ Gerő: *A szeretet munkásai* ... (i.m.) 424-425.

¹⁴⁷ Világ 1949. 1083.sz. „Meghalt Temesváry Miklós, a kitűnő tudós, a legkövérebb orvos”

¹⁴⁸ Dr. Préda István szerk.: *Belgyógyászat, kardiológia a Szabolcs utcában 1889-2005*. 2005. Budapest, História Alapítvány 91. oldal

Egyetem néven működött tovább, 1988-ban a Semmelweis Orvostudományi Egyemhez csatolták és 2007-ig Országos Gyógyintézeti Központként működött, majd a kórházbezárások részeként megszüntették. Jelenleg a Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet KEMKI irodaházaként funkcionál.¹⁴⁹

6. A neológ zsidóság meghatározása

Az 1868–1869-es Izraelita Egyetemes Gyűlés (az ún. Kongresszus) után a zsidóság ortodox és (reform) neológ ágra vált szét. A neológia, főleg annak korai, XIX. századi formája, a standard történeti narratíva szerint a zsidó polgárosodás vallási leképződése. Társadalomtörténeti szempontból Schweitzer professzor szerint a XIX. század közepén a magyar társadalomba való beilleszkedés vágya magyarázza meg a neológia kialakulását. Ez annyit jelentett, hogy a régi magatartást mindenben levetették és rítusbeli újításokat vezettek be. A vallás azonban nem kizárólag rítus, és más aspektusai kevésbé magyarázhatók a polgárosodással. A korai neológia válasza a vallási formák mérsékelt megreformálása volt, majd észrevétlenül stratégiát váltott. A hagyományos formák megőrzése lett az új válasz, de csak az élet egy leszűkített szférájában. Ma vannak akik, csak zsidó ünnepek pl. pészahkor, vagy széder este, Kol nidré alkalmával járnak zsinagógába, vagy csak az élet fordulópontjainak akarnak zsidó jelleget adni bármicvókor, vagy esküvő, temetés alkalmával keresik fel a zsinagógát. De leszűkíthetjük-e a vallást csak a szakrális térre? teszi fel a kérdést Bíró Tamás. *„A neológia vethet gátat a teljes elszakadásnak azokban a társadalmi rétegekben, ahol az ortodoxia vonz - ereje már nagyon régen meggyengült..... a XXI. századra adandó válaszokat már a következő generációnak kell megalkotnia.”*¹⁵⁰

7. Összegzés

7.2. Eredmények

Szeretnék visszatérek dolgozatom elején célkitűzésként megfogalmazott gondolataimhoz. Hipotézisem az alábbiakban látom igazolni.

Kutatásom eredménye alapján megállapítom, hogy a Weiss Alice Gyermekegység-otthon volt Budapest első szülőotthona és az otthonban bevezetett intézkedések reform gondolatok voltak a kor elmaradott szülészeti viszonyaihoz képest, ezzel hozzájárultak a modern hazai anya- és csecsemővédelem kialakulásához Ezt támasztja alá, hogy a XIX. század végén XX.

¹⁴⁹ Süveges Gréta Múzeum Café 2020. 14. évf. 77.sz.

¹⁵⁰ Bíró Tamás (2016.) *Egy befejezetlen beszélgetés tanulságai*

század elején Magyarországon a diplomás és cédulás bábák mellett még a babonákat alkalmazó kuruzsló bábák is működtek, akik szakszerűtlen szüléslevezetésének következtében a magzati halál 20 %-ért voltak felelősek. A törvénytelen gyermekkel várandós nőket a társadalom kizárta, megélhetési megoldás volt számukra a szoptatós dajkaság vállalása, saját gyermekeiket bérdajkáknak adták, az itt nevelkedett gyermekek 95 %-a nem érte el az egy éves kort. Nem volt szülőotthon, szülészeti osztály Budapesten egyedül a Rókus Kórházban működött, ezért a nők otthon szültek sokszor rossz higiénés körülmények között, kuruzsló bábák segítségével. Nem volt hatósági anya- és csecsemővédelem. Az elmaradott szülészeti viszonyok magas csecsemőhalandóságot eredményeztek, Európán belül csak Oroszország előzött meg minket ezen a területen, 1900-ban 1000 élve születés közül 25 % nem érte el az egyéves kort.

Kutatásom alapján megállapítom, hogy a Weiss Alice Gyermekágyas-otthonban korszerű higiénés viszonyokat vezettek be, (szakosított tiszta, szennyes ruha tárolás, könyök érintéssel működő csaptelep) valamint terhestanácsadást végeztek, vizsgálták az anyák esetleges betegségeit, szükség esetén házi terhesként - ma veszélyeztetett terhesnek mondanánk - már a terhesség utolsó trimeszterében lakhatást biztosítottak számukra az otthonban, csak diplomás bábákat alkalmaztak, ezzel kizárták a kuruzsló bábák alkalmazását. Az otthon orvosai csecsemőápolónőket képeztek és a végzett „Weiss Alice nővérek” hazakísérték a gyermekágyas nőket és csecsemőiket, tanították nekik az „anyaságot” és a higiénés szemléletet, így megakadályozták a bérdajkaság intézményének igénybevételét. Elérték, hogy a nők a gyermekágyas-otthonban szüljenek, 25 év alatt közel 20.000 nő (pontosan 19.302) szült az otthonban. Mintáját követték az utána épülő szülőotthonok, a terhestanácsadás ma is a várandós gondozás része, az élve születési statisztika jobb volt az otthonban, mint a többi klinikán, sőt az európai átlagot is meghaladta. Statisztikai adatokból megállapítható, hogy elsősorban a középosztálybeli nők szültek az otthonban.

Kutatásom eredménye alapján megállapítom továbbá, hogy az otthon alapítása és az egészségügyi reform intézkedések bevezetésének közvetett motivációja a polgárosodó neológ zsidóságra jellemző asszimilációs szándék volt, mert a befogadás érdekében, a kirekesztő, antiszemita hangok ellen fokozottan próbált tenni a közjó érdekében, minél több és minél látványosabb lépésekkel. Ennek egyik leglátványosabb példája talán a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon létrehozása. A zsidó hagyományra jellemző jótékonyosság az alapító Weiss Manfréd közvetlen motivációjában nyilvánul meg, felesége Weiss Alice halálakor egy hagyományos zsidó „rítus”, egy gyászszokás a mazkir ima alkalmával tett két alapítvány

létesítésére tett felajánlást. Ennek a két motivációnak az összehatásaként jött létre a Weiss Alice Gyermekágyas-otthon.

Bibliográfia

Elsődleges források:

GERŐ Katalin: *A szeretet munkásai* Budapest, 1937.

KARÁDY Viktor: *Zsidóság Európában a modern korban*. Budapest, 2000, Új Mandátum Könyvkiadó

KARÁDY Viktor: *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945)*. Budapest, 2000, Replika kör

KONRÁD Miklós: *Zsidóságon innen és túl Zsidók vallásváltása Magyarországon a reformkortól az első világháborúig* MTA Bölcsészeti Tudományi Kutatóközpont Történet Tudományi Intézet Budapest, 2014

http://real.mtak.hu/21531/1/Zsidosagon_innen_es_tul_u_153733.746283.pdf (utolsó letöltés 2022. december 20.)

KONRÁD Miklós (2001.) „Zsidó jótekonyság és asszimiláció a századfordulón” *Történelmi szemle* XLIII. évf. 3-4.sz.

[https://adt.arcanum.com/hu/view/TortenelmiSzemle_2001/?query=KONR%C3%81D%20Mikl%C3%B3s%20\(2001.\)%20%E2%80%9EZsid%C3%B3j%C3%B3t%C3%A9konys%C3%A1g%20%C3%A9s%20asszimil%C3%A1ci%C3%B3%20a%20sz%C3%A1zadfordul%C3%B3n%E2%80%9D%20T%C3%B6rt%C3%A9nelmi%20szemle%20XLIII&pg=261&layout=s](https://adt.arcanum.com/hu/view/TortenelmiSzemle_2001/?query=KONR%C3%81D%20Mikl%C3%B3s%20(2001.)%20%E2%80%9EZsid%C3%B3j%C3%B3t%C3%A9konys%C3%A1g%20%C3%A9s%20asszimil%C3%A1ci%C3%B3%20a%20sz%C3%A1zadfordul%C3%B3n%E2%80%9D%20T%C3%B6rt%C3%A9nelmi%20szemle%20XLIII&pg=261&layout=s) (utolsó letöltés 2022. november 25.)

TEMESVÁRY Rezső: *Előítéletek, népszokások és babonák a szülészet körében Magyarországon* Budapest, 1899. Dobrowsky és Franke

TEMESVÁRY Rezső: *Anyavédelmi törekvések Magyarországon* Budapest, 1918. Posner és Fia Társadalmi Múzeum Kiadványai

TEMESVÁRY Rezső (1936.) „A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekegys Otthonának története és 25 év működése 1910-1934.” *Gyógyászat* 1936. 76. évf. 13. szám Tárcá

A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekegys Otthonának története és 25 év működése 1910-1934. https://adt.arcanum.com/hu/view/Gyogyaszat_1936/?query=Temesv%C3%A1ry%20Rezs%C5%91&pg=208&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

TEMESVÁRY Rezső *Gyógyászat* 1936. 76.évf. 14. szám Tárcá

A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekegys Otthonának története és 25 év működése 1910-1934. https://adt.arcanum.com/hu/view/Gyogyaszat_1936/?query=Temesv%C3%A1ry%20Rezs%C5%91&pg=225&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

TEMESVÁRY Rezső *Gyógyászat* 1936. 76.évf. 15. szám Tárcá

A Pesti Izraelita Nőegylet Weiss Alice Gyermekegys Otthonának története és 25 év működése 1910-1934. https://adt.arcanum.com/hu/view/Gyogyaszat_1936/?query=Temesv%C3%A1ry%20Rezs%C5%91&pg=239&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

Másodlagos források:

A MAGYAR FILANTRÓPIA KÖNYVE

<https://www.yumpu.com/hu/document/read/35344273/a-magyar-filantropia-konyve>

AZ ÚJSÁG 1910. 8. évf. 79.szám

https://adt.arcanum.com/hu/view/AzUjsag_1910-04_1/?pg=61&layout=s(utolsó letöltés 2022. október 25.)

AZ ÚJSÁG 1913. 11.évf.293.sz.

[https://adt.arcanum.com/hu/view/AzUjsag_1913-](https://adt.arcanum.com/hu/view/AzUjsag_1913-12_1/?query=Az%20%C3%BAjs%C3%A1g%201913%20december%2011&pg=335&layout=s)

[12_1/?query=Az%20%C3%BAjs%C3%A1g%201913%20december%2011&pg=335&layout=s](https://adt.arcanum.com/hu/view/AzUjsag_1913-12_1/?query=Az%20%C3%BAjs%C3%A1g%201913%20december%2011&pg=335&layout=s) (utolsó letöltés 2022. október 25.)

ANTALL József szerk. (1970.): Orvostörténeti közlemények 55-56. (Budapest, 1970) „Tanulmányok Fekete Sándor: A bábaoktatás története Magyarországon”
https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1970_055_056/?pg=175&layout=s
(utolsó letöltés 2022. október 20.)

BALÁZS Edit: A zsidó nő szerepváltozása az „Egyenlőség” tükrében a 20. század első felében in: A teológiától a divatig (szerk. Kiss Endre és Balázs Edit) Bp. 2013. OR-ZSE(Magyar Zsidó Szemle könyvek 3.) 7-8.o.

BÍRÓ Tamás: *Egy befejezetlen beszélgetés tanulságai.* 2016, Budapest, Mazsihisz 2016. In: Peremiczky Szilvia, et al.(eds.): Schweitzer József emlékezete: A halálának első évfordulóján rendezett tudományos konferencia köszöntőbeszédei és előadásai (Mazsihisz: Budapest, 2016. pp.128-157.
http://birot.web.elte.hu/files/Schweitzer-emlekkotet_Biro.pdf. (utolsó letöltés 2022. december 20.)

CZIBERE Ibolya: *Nők mélyszegénységben.* Budapest, 2012, L'Harmattan

CSEH Viktor 2020. *Emberszeretet „Lajtaba öntve”*
<https://zsido.com/az-emberszeretet-lajtaba-ontve-a-pesti-hevra-kadisa-amerikai-uti-intezmenyei-1-resz/>(utolsó letöltés 2022. október 20.)

DEÁKY Zita (1995.) „A bába a magyar népi társadalomban a XVIII. század végétől a XX. század elejéig”
Ethnográfia 1995.106. évf
https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1995_106/?query=De%C3%A1ky%20Zita&pg=847&layout=s(utolsó letöltés 2022. október 20.)

DEÁKY Zita (2003.) „A szoptatás, a dajkaság és a csecsemőhalandóság kérdései az orvostörténeti forrásokban” (19. század első fele) https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/25670/EM_2003_1-2_012_Deaky_Zita-A_szoptatas_a_dajkasag.pdf?sequence=1&isAllowed=y(utolsó letöltés 2022. október 25.)

DEUTSCH Ernő 1910. „Közlemények a gyermekvédelem és Gyermekhygiene köréből” (Társadalmi Múzeum Értesítője Bővített és javított különnyomat a Társadalmi Múzeum Értesítőjéből)
[deutsch_erno_kozlemenyek_1.pdf](#) (utolsó letöltés 2022. október 20.)

EMED Alexander: Szalárdy Mór (1851-1914.) Orvosi Hetilap, 2004.145. évf. 36.sz.
https://adt.arcanum.com/hu/view/OrvosiHetilap_2004_09/?query=Szal%C3%A1rdy%20M%C3%B3r&pg=37&layout=s(utolsó letöltés 2022. október 25.)

EGYENLŐSÉG A gyermekágyas otthon avató ünnepe 1910. 29. évf. 15. sz. (Melléklet)
https://adt.arcanum.com/hu/view/Egyenloseg_1910_1/?query=weiss%20Alice&pg=345&layout=s (utolsó letöltés 2022. november 20.)

FARAGÓ Tamás 2003 *Csecsemőhalandóság Magyarországon a 18-20. században Hermész Kör-Osiris pp. 446-474.* (Szerk. K.Horváth Zsolt – Lugosi András-Sohajda Ferenc)

FISCHERNÉ Bán Ilona dr. (1930.) „Melyik az az alsó határ, melynél a koraszülött még életképes”
Gyógyászat 70. évf. 49. szám
https://adt.arcanum.com/hu/view/Gyogyaszat_1930/?query=gy%C3%B3gy%C3%A1szat%20Fischern%C3%A9%20B%C3%A1n%20Ilona%20&pg=1008&layout=s(utolsó letöltés 2022. november 20.)

FODOR Veronika Budapest 2015. *Csepeli Weiss Manfréd konszern jótékonyági intézkedései az első világháború idején* Hadtörténeti közlemények 128.évf. 3.sz.
https://adt.arcanum.com/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_2015/?query=Weiss%20Manfr%C3%A9d%200&pg=802&layout=s(utolsó letöltés 2022. november 19.)

GAZDA István Magyar 2017. Magyar Orvostörténelmi Társaság Budapest *Közegészségügy Kialakulása magyar közegészségügy kialakulása gazda istván kozeu_dvd_real.pdf* (utolsó letöltés 2022. október 20.)

Gyógyászat 1937.76.évf.13.sz.

HARASZTI György: Zsidó jótékonyosság és mecenatura a századforduló Budapestjén In: *Partes populorum minores alienigenae* szerk. Mózer Ibolya Szombathely, 1994/1.

HRUTKÓ Larissza (2018.) „Adalék a 19. századi magyar bábatörténethez” *Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* 2018. Vol. 9. No. 17
http://real.mtak.hu/132123/1/adalek_a_19_szazadi.pdf(utolsó letöltés 2022. október 20.)

JANIK Leonárd (2022.) „Az Egyre növekvő érték – a gyermek a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelen és jövője”
<http://doi.org/10.23716/MTTT.5.2022.07>

KAPPANYOSI Ilona (2020)„Hajlékában kell felkernünk őt” A védőnői modell kialakulása
Sic Itur Ad Astra 72. sz. (2020) 133-152. oldal

KARÁDY Viktor: 1997. Cserépfalvi K. *Zsidóság, modernizáció. polgárosodás*. Tanulmányok

KELET 33.évf.10.sz.
[HTTPS://ADT.ARCANUM.COM/HU/VIEW/KELET_1908/?QUERY=TEMESV%C3%A1RY&PG=225&LAYOUT=S](https://adt.arcanum.com/hu/view/KELET_1908/?QUERY=TEMESV%C3%A1RY&PG=225&LAYOUT=S) (utolsó letöltés 2022. november 15.)

KLEIN Kálmán dr. Gyógyászat 1935. 75.évf. 33-34.szám
https://adt.arcanum.com/hu/view/Gyogyszat_1935/?query=33.sz%C3%A1m&pg=522&layout=s(
utolsó letöltés 2022. november 20.)

KAPRONCZAY Károly, GAZDA István (2017) „Az anya- és csecsemővédelem, valamint a gyermekvédelem történetéből A modern hazai közegészségügy kialakulása 1867–1896” Tanulmányok és dokumentumok a 150 éve megindult egészségügyi reformról kiadvány
http://real.mtak.hu/46712/1/kozeu_dvd_real.pdf

KRÁSZ Lilla (2003.) „A baba történeti szerepváltozása a 18. századi Magyarországon” (Doktori Mestermunkák)

MÚLT ÉS JÖVŐ 1912. 2. évf. Leitner Miksa *A zsidók és a város*

OLÁH János 2009 *Judaiztika* Budapest, Gabbiano Print Kft

ORVOSI HETILAP 1879. 6.szám
https://adt.arcanum.com/hu/view/OrvosiHetilap_1879_02/?pg=24&layout=s&query=Szal%C3%A1rdi
(utolsó letöltés 2022. november 25.)

MAGYARORSZÁG 1910. 79.sz.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Magyarország_1910_04/?query=Weiss%20Alice%20n%C5%91v%C3%A9re&pg=61&layout=s (utolsó letöltés 2022. november 20.)

PESTI NAPLÓ 1910. 61.évf.80.sz.
https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1910_04/?pg=120&layout=s&query=Weiss (utolsó letöltés 2022. november 25.)

PESTI NAPLÓ 1904. 55.évf.30.sz.
[HTTPS://ADT.ARCANUM.COM/HU/VIEW/PESTINAPLO_1904_01/?PG=656&LAYOUT=S&QUERY=WEISS](https://adt.arcanum.com/hu/view/PESTINAPLO_1904_01/?PG=656&LAYOUT=S&QUERY=WEISS) (utolsó letöltés 2022. november 25.)

PESTI Napló 1916.67.évf.257.sz.

[HTTPS://ADT.ARCANUM.COM/HU/VIEW/PESTINAPLO_1916_09/?QUERY=WEISS&PG=44&LAYOUT=S](https://adt.arcanum.com/hu/view/PESTINAPLO_1916_09/?QUERY=WEISS&PG=44&LAYOUT=S)

PESTI NAPLÓ 1917. 68. évf. 87. sz.

7. sz. [HTTPS://ADT.ARCANUM.COM/HU/VIEW/PESTINAPLO_1917_03/?PG=295&LAYOUT=S&QUERY=WEISS%20MANFR%C3%A9D](https://adt.arcanum.com/hu/view/PESTINAPLO_1917_03/?PG=295&LAYOUT=S&QUERY=WEISS%20MANFR%C3%A9D)

PESTI NAPLÓ 1928. 79. évf. 280. sz.

https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJwZXN0aSB0YXBsXHUwMGYzIDE5MjggV2Vpc3MgQWxpY2UgY3NvZFx1MDBlMWphIn0&per_page=20 (utolsó letöltés 2022. november 25.)

PESTI HÍRLAP 1935. 247. sz.

https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1935_10/?query=Weiss%20Alice%20n%C5%91v%C3%A9rek&pg=688&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

DR. PRÉDA István szerk.: *Belgyógyászat, kardiológia a Szabolcs utcában 1889-2005*. 2005. Budapest, História Alapítvány

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM HONLAPJA

<https://pte.hu/hu/egyetemunk/kivalosagaink/genius-loci-pecs-es-hiressegei/heim-pal> (utolsó letöltés 2022. október 20.)

REGŐLY-MÉREI Gyula dr. Orvosi Hetilap 1971. 112. évf. 34. sz.

https://adt.arcanum.com/hu/view/OrvosiHetilap_1971_08/?query=szal%C3%A1rdi%20m%C3%B3r&pg=198&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

SCHEIBER Sándor 1984.és beszéld el fiadnak... zsidó hagyományok Magyarországon
Corvina kiadó 1984.

SCHULLER Dezső 1936. Hatósági és társadalmi embervédelem Budapest I., II. kötet (Budapesti Statisztikai Közlemények 78/4)

https://adt.arcanum.com/hu/view/BpStatKozlemenyek_078_4/?query=Budapest%20Statisztikai%20K%C3%B6zlem%C3%A9nyek&pg=0&layout=s# (utolsó letöltés 2022. november 20.)

SÜVEGES Gréta Múzeum Café 2020. 14. évf. 77. sz.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MuzeumCafe_14_2020/?query=Weiss%20Alice&pg=526&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

SZARVAS Zsuzsa Népi kultúra – Népi társadalom 21. (Az MTA Néprajzi Kutató Intézetének Évkönyve, 2003) „Két világ határán.” Szimbolikus és valódi határok zsidóság és parasztság között, Deáky Zita 1994. Falusi és mezővárosi zsidó bábák Magyarországon (18-19. sz.) In: Deáky Zita-Csoma Zsigmond-Vörös Éva (szerk.):és hol a vidék zsidósága Budapest, 145-156. o.

SZALÁRDI Mór 1879 Orvosi Hetilap 23. évf. 3. sz. *Közház és a gyermekhalandóság Magyarországon*
<http://real-j.mtak.hu/11136/6/650.1879.05.04.pdf> (utolsó letöltés 2022. október 20.)

SZATMÁRI Béla 2003. Századvég-LUX *A zsidó jog alapjai*

SZÁLLÁSI Árpád Orvosi Hetilap 1977. 118. évf. 12. szám (Temesváry Rezső)

https://adt.arcanum.com/hu/view/OrvosiHetilap_1977_03/?query=gy%C3%B3gy%C3%A1szat%201936&pg=144&layout=s (utolsó letöltés 2022. október 20.)

VARGA László 1983. Egy finanszírozási karrier. A Weiss-család és Weiss Manfréd
https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1983_1/varga.pdf

VILÁG 1911. április 2. évfolyam 81. szám

https://adt.arcanum.com/hu/view/Vilag_1911_04/?pg=127&layout=s&query=Orsz%C3%A1gos%20Anyas%C3%A9s%20Csecsem%C5%91v%C3%A9d%C5%91%20Egyes%C3%BClet

(utolsó letöltés 2022. október 20.)

VILÁG 1949. 1083. sz. „Meghalt Temesváry Miklós, a kitűnő tudós, a legkövérebb orvos”https://adt.arcanum.com/hu/view/Vilag_1949_01/?query=weiss%20alice&pg=35&layout=s

(utolsó letöltés 2022. november 26.)

Levéltári anyagok

BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA

Kórház Építési engedélyezési tervdokumentáció HU_BFL_XV_17 d_329_028051

BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA

Engedélyezési okirat

MAGYAR ZSIDÓ LEVÉLTÁR ÉS MÚZEUM

A Pesti Izr. Nőegylet Csepeli Weiss Alice Gyermerágyas-Otthona ápolónőinek rendtartása 1911.

Fonds IX. Egyesületek, szervezetek iratai Subfounds 7. P.I.N. 1879-1949 levelezése

Jogszabályok:

1889. évi 2271. sz. vallás és közoktatásügyi miniszteri rendelet.

33/1998. (VI.24.) NM rendelet a munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről

26/2014. (IV.8.) EMMI rendelet a várandósgondozásról 1. § (1)

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400026.emm>